

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

12-7/8
juli-augustus
2003

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

De Nijverheid

In de Jubelfeestlaan, gemeente Sint-Jans-Molenbeek, vinden we op het pand nr.26, behorend tot de Brusselse agglomeratie, een prachtig smeedijzerwerk op en boven de ingangsuren. Hierop staat boven aan een bijenkorf als symbool van de (handwerks)nijverheid en vlak daaronder een gevleugelde helm en caduceus als symbool van de handel. De werklust van de bijen werd reeds in de oudheid geprezen. Deze nijvere insecten zijn dan ook vanaf het pre-industrieel stadium, in de vorm van een bijenkorf met bijen, als zinnebeeld voor de handwerksnijverheid naar voren geschoven. Tijdens het industrieel stadium fungeerden ze dan weer, in de vorm van een bijenkorf met tandwiel (e.d.), als zinnebeeld voor de gehele (of een specifieke) nijverheid, om wegens de toenemende overschakeling op mechanische arbeid (alleen het tandwiel bleef als symbool), na W.O.-I te verdwijnen uit de symbolische voorstellingen van de nijverheid.

Paul Adriaensen: Iconografie van de honingbij in de Lage Landen, pag. 161-162 (ISBN 90 6215 622 3).

194

Terug naar kleine bijen? (1).....M.J. van Iersel	195
Plant en bij	
Voor de imkertuin.....Gerard Schalk	199
Uit de imkergemeenschap	
Waarheen vliegen PPO-bijen?.....Tjeerd Blacquièr	200
Imkerervaringen in juli en augustus.....Jacques Sauren	202
1902-2002 VBBN Assen.....Johan Lammerts	203
Van imker tot imker.....Ko Zoet	204
De lezer schrijft	
Reizen vol gevaren.....W. v.d. Broek	206
Foto van de maand.....J.J. Speelziek	207
Cursief.....Rik Oldeven	207
Wonderlijke waarnemingen	
Duizend bijen in de huiskamer.....P. Hermans	208
Gezondheid	
Mijten bestrijden als een strategie.....Peter Elshout	210
Risico bij import van bijenvolken.....Dr. F. Heessen	215
Organisaties	
ABTB Bij gepraat (18).....	216
VBBN Vergadering HB/ groepen 3 mei 2003.....	216
HB-vergadering 15 mei 2003.....	217
Wie de jeugd heeft	217
Excursie LAGA.....	218
Een oproep.....	218
Wie betaalt het onderzoek door PPO-Bijen? ..	218
Onderscheidingen VBBN.....	219
Open Dag Kreverhille.....	219
ZLTO Van de bestuurtafel.....	219
Familieberichten.....	220
Kalender.....	221
Vraag en aanbod.....	223

Van de redactie

Gisteren was het de langste dag van 2003, gisteren omstreeks 17.00 uur een zwerm(pje) geschept. De zwerm hing laag bij de grond in een laurierstruik bij de burens en ik had de meeste bijen dan ook in een mum van tijd in een 6-raamskastje geschept. De bijen oriënteerden zich al snel op de vliegplank en hieruit concludeerde ik dat de koningin ook in het kastje zat. Zo, die klus was snel geklaard. Nog eventjes de laatste restjes geursporen van de takken wegsproeien met een plantenspuit. Tot mijn verbazing zag ik op de plaats waar de zwerm gehangen had, al een begin van raatbouw. Ik kon zo kleine stukje witte was van de tak afschrapen en dat terwijl de zwerm, naar zeggen, pas om drie uur was geland. Nu heb ik dus ook een vraag voor de veel gelezen rubriek 'Wonderlijke waarneming': start een zwerm altijd meteen met de raatbouw als ze op de plaats van bestemming is aangekomen? Een vraag voor volgend jaar misschien, want deze maand beantwoordt Hayo Velthuis al een vraag over de communicatie in een zwerm.

Heeft u sinds mei 2003 de rubriek 'nieuws van de Ambrosiushoeve' gemist? In dit nummer leest u het waarom. Verder in dit nummer, een eerste artikel van Mari van Iersel over de mogelijke varroo-resistentie van kleine bijen. Naar aanleiding van de bijensterfte dit voorjaar heeft Peter Elshout de 'chemische' bestrijdingsmethoden van de varroamijt samengevat. Immers, het lijkt erop dat een onzorgvuldig toepassen van deze bestrijdingsmethoden een belangrijke reden van de voorjaarssterfte is. Wij wensen u veel leesplezier en een goede vakantie. Uw vragen en opmerkingen over de inhoud van BIJEN zien we weer met spanning tegemoet.

Marleen Boerjan

Terug naar kleine bijen? (1)

M.J. van Iersel

Rond 1995 begonnen er uit de Verenigde Staten berichten te komen over bijenvolken die op raten met een celgrootte van 4,9 mm gezet worden en dan zonder varroabehandeling kunnen overleven. De gevoeligheid van bijen voor verschillende ziekten en parasieten is een gevolg van de kunstmatige imago-vergroting, die door vergrote cellen van 5,4 tot 5,7 mm (vandaag de gebruikelijke handelsmaat) bereikt wordt. Deze bijdrage en de beide nog volgende delen kunnen als invoering in de thematiek en als uitgangspunt voor discussie dienen.

Om te beginnen wijzen we er uitdrukkelijk op dat hier geen bedrijfszekere methode van varroabestrijding geboden wordt. Het uitgangspunt is dat een herbezinning op de biologische basis van de honingbij voordelen kan opleveren. Het gaat er daarbij over om met kleinere bijen de vitaliteit en daarmee een verbeterde selectie op varroaresistentie te bezien. De aandacht richten op de bij in plaats van op de mijt is een nog weinig bewandelde weg. Bijna alle inspanningen concentreren zich tot nu toe op de bestrijding van de mijt.

De grootte van de cellen

Elke imker kent twee maten cellen: werkster- en darrencellen. Hij gaat er daarbij van uit dat de grootte van de

cellen van de in de handel verkrijgbare kunstraat die van de natuurlijke raatbouw van de Europese honingbij benadert. Dit is evenwel niet zo. Sinds ongeveer honderd jaar wordt in Europa met de in de kunstraat geperste celbodemaafdruk geëxperimenteerd. Enkele schrijvers berichten dat de natuurbouw, uit de tijd vóór deze experimenten, bijna $\frac{1}{3}$ meer cellen per oppervlakte-eenheid opleverde. De kunstmatige vergroting van de werkstercellen – en daarmee ook de vergroting van de bijen zelf – werd toentertijd om economische redenen uitgevoerd.

De meting van de celgrootte

Naar de traditionele methode worden celmaten als aantal cellen per oppervlakte aangegeven. Er wordt een sjabloon van een vierkante decimeter groot op de raat gelegd en de cellen daarbinnen opgeteld. Het resultaat wordt met twee vermenigvuldigd, om daarmee het aantal cellen voor beide zijden van de raat aan te geven. Voor de praktijk is het aanzienlijk eenvoudiger de cellen van hart tot hart te meten. Daartoe wordt gewoon een liniaal over bijvoorbeeld 10 cellen gelegd en de zo verkregen waarde wordt door 10 gedeeld. Aangezien de celgrootte zowel in natuurbouw als ook bij kunstraat varieert (de celgrootte wordt in de walsrichting het meest uitgerekt) moet op meerdere plaatsen gemeten worden om vervolgens het gemiddelde te berekenen.

195

Bouwende bijen zonder kunstraat bepalen zelf de grootte van de te bouwen cellen.

Cellen per dm ² (tweezijdig)	Doorsnede van de cel (mm)
650	5,96
700	5,75
750	5,56
800	5,38
850	5,21
900	5,06
950	4,93
1000	4,80
1050	4,70

Tabel: omrekening van het aantal cellen naar de doorsnede van de cel. (Naar U Baudoux, 1934)

Celgrootte beïnvloedt grootte van bijen

196

De grootte van de bijen wordt enerzijds bepaald door de erfelijke aanleg, die een bepaald raamwerk aangeeft en anderzijds door omgevingsinvloeden waaronder de grootte van de cel. De grootte van de te bouwen cellen wordt bij de natuurbouw zowel door erfelijke aanleg als door de grootte van de bouwende bij bepaald. Bij en cel oefenen zo een bepaalde wisselwerking op elkaar uit. Om de natuurlijke celgrootte vast te stellen is het niet voldoende natuurbouw te meten. Als de bijen, bijvoorbeeld van een zwerm, uit een kast met kunstraat stammen, zullen ze cellen van soortgelijke grootte bouwen als de cellen waaruit ze zelf zijn geboren.

De natuurlijke celgrootte van Europese bijen

Om betrouwbare gegevens over de echte natuurlijke grootte van de werkstercellen te verkrijgen, kan men het best teruggaan naar literatuur uit de tijd vóór het wijd verbreide gebruik van kunstraat. In 1770 beschreef de Engelsman Thomas Wildman in Engeland raten met 60 tot 66 cellen per voet (305 mm); hieruit volgt een celdoorsnede van 4,62 – 5,08 mm. Andere schrijvers geven celgroottes aan die tussen de 4,7 en 5,4 mm liggen. De meest precieze gegevens uit die tijd zijn te vinden bij Thomas Cowan (1890) die een groot aantal natuurbouwraten, vooral uit Engeland, deels ook uit Frankrijk en de USA, gemeten heeft. Cowan vond celgroottes van 4,72 – 5,36 mm (geen darrencellen).

Variaties in de grootte van de cel in een volk

Bij natuurbouw valt op dat er betrekkelijk grote verschillen zijn in de grootte van de cellen. De cellen zijn niet allemaal even groot zoals we dat bij het gebruik van kunstraat gewend zijn. De kleinste cellen (ongeveer 4,7 tot 4,9 mm) bevinden zich in het centrum van het broednest. Hier worden in de

nazomer en de herfst de winterbijen en in het voorjaar de eerste bijen van het nieuwe jaar uitgebroed. Cellen die wat groter zijn (4,9 tot 5,2 mm) liggen rond het centrum. Ze worden bebroed als in het latere voorjaar en in de zomer het broednest groter is. De grootste cellen worden slechts bij uitzondering bij een maximale uitdijning van het broednest bebroed, normaal zijn ze voor de opslag van honing. Dientengevolge zijn de winterbijen in onbewerkte volken heel klein, wat een compactere bijentos mogelijk maakt. Zo worden ook de eerste voorjaarsbijen binnen zo weinig mogelijk ruimte (meer cellen per stuk raat) uitgebroed, wat de temperatuurregeling in deze moeilijke tijd vereenvoudigt. Alleen in de zomer komen er enige tijd lang grotere bijen voor naast de kleine.

De kunstmatige vergroting

De boven beschreven verdeling van verschillende maten cellen heeft zich in vele duizenden jaren ontwikkeld. Aangezien de meesten van ons weer wat meer respect voor de wijsheid van de natuur hebben, lijkt tegenwoordig het idee in de gehele kast dezelfde grote maat cellen te gebruiken, waarvan de grootte bovendien nog boven de natuurlijke maat ligt, eigenlijk absurd. Honderd jaar geleden had men dergelijke scrupules duidelijk niet.

In de jaren 1890 tot ongeveer 1925 zijn bijna alle Europese kunstraatfabrikanten overgestapt op een vergrote cel. Hadden tot die tijd de kunstraten ongeveer 920 cellen per vierkante decimeter, de tegenwoordig in de handel gebruikelijke kunstraten laten ongeveer 750 tot 800 cellen zien, wat gelijk staat aan een celgrootte van ongeveer 5,4 tot 5,5 mm. Men dwingt de bijen zo op cellen te broeden, die zelfs nog groter zijn dan de grootste honingcellen van de oorspronkelijke wilde volken. Een van de drijvende krachten in deze zaak was professor Ursmar Baudoux uit België. Hij begon in 1893 met de vergroting van de werkstercellen. Daarbij vond hij een methode kunstraten op te rekken door ze te verwarmen en op een gummiplaat te leggen die hij in verschillende richtingen boog. De gelijkmatig opgerekte kunstraten werden in bijenvolken gehangen en uitgebouwd. Daarbij ging hij stapsgewijs te werk, zodat de bijen dikwijls cellen moesten bouwen die maar een beetje groter waren dan die waaruit ze geboren waren. Tot 1895 lukte het hem bijenvolken op raten met 750 cellen per dm² (5,56 mm) te huisvesten. In dat jaar liet hij ook de eerste walsen met 750 cellen per dm² bouwen. In de jaren erna kwam Baudoux op celgroottes van 700 per

dm² (5,75 mm), wat al zeer dicht bij de natuurlijke maat van darrencellen kwam. In enkele gevallen bereikte hij zelfs 675 cellen per dm² waarin de volken nog steeds werksters opkweekten. Baudoux was een aanhanger van het Lamarckisme. Volgens deze toentertijd wijd verbreide theorie worden eigenschappen die een dier door omgevingsinvloeden verkrijgt, erfelijk. Een vergroting van de bijen langs natuurlijk weg zou dan niet mogelijk zijn, omdat de bijen steeds in kleine cellen opgekweekt werden en dientengevolge steeds kleinere cellen bouwden. Dat was een vicieuze cirkel, die alleen door het gebruik van kunstraat met vergrote cellen doorbroken kon worden.

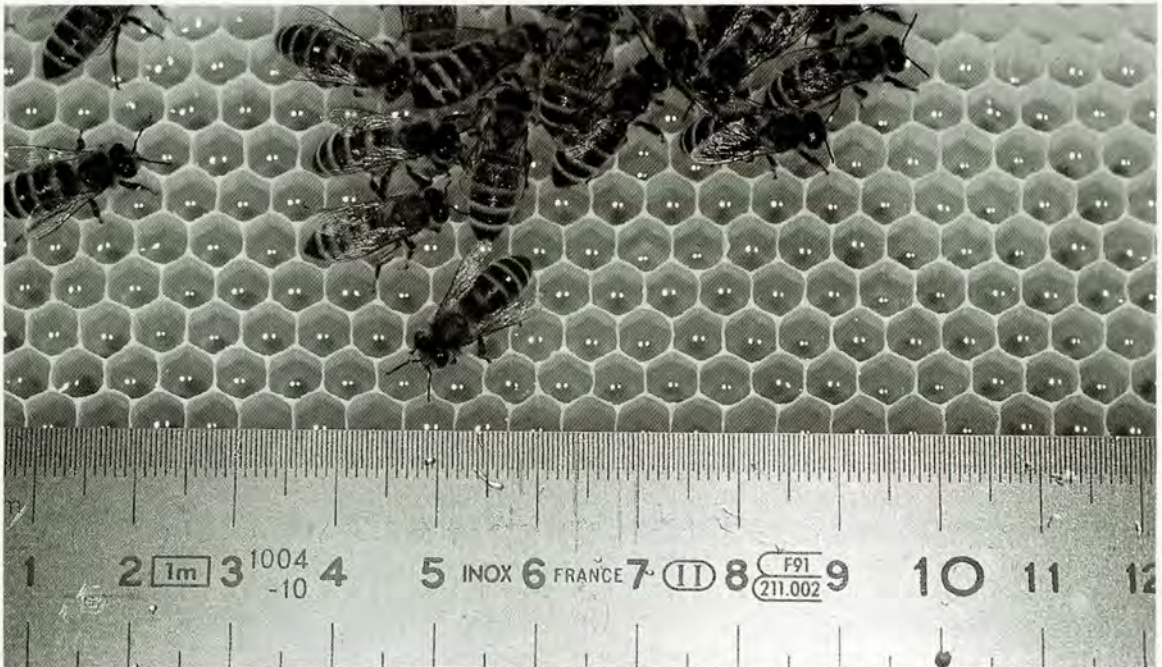
Groter gold als beter

Baudoux heeft theoretische berekeningen gemaakt, hoeveel groter de honingmaag bij vergrote bijen wordt en hoeveel meer een vergrote bij kan dragen. Bovendien kon hij bij zijn volken, die op vergrote cellen broedden, een vergrote tonglengte vaststellen: Volgens zijn gegevens werd de tong 0,5 mm langer als het cellenaantal met 50 per dm² afnam. Aan de lengte van de tong werd toen veel waarde gehecht, omdat ze een betere uitbating van drachten bij bloemen met een diepe bloemkelk mogelijk zou maken, zoals onder andere de dracht op de rode klaver. Blijkbaar speelde die dracht toen een belangrijke rol. De betere prestaties van kleine bijen bij de vroege dracht waren rond 1900 niet doorslaggevend omdat zich toentertijd alles op

de zomer- en najaarsdracht concentreerde. Baudoux heeft over zijn experimenten veel gepubliceerd. Dat de bijen werkelijk groter worden als ze op grotere cellen broeden heeft hij veelvuldig bewezen. De verwachte stijging van de opbrengst werd daarentegen in de praktijk nooit overtuigend aangetoond. Slechts bij enkele van zijn volken werd een verhoging van de opbrengst vastgesteld van ongeveer 10%. Blijkbaar was het voordeel van grotere bijen voor iedereen zo voor de hand liggend, dat nauwelijks iemand een bewijs daarvoor vroeg. Tot 1913 heeft de firma Rietsche al 2500 gietvormen met 736 cellen per dm² (5,6 mm) verkocht en op zijn laatst vanaf 1930 was er slechts bij uitzondering kunstraat met 820 cellen per dm² (5,3 mm) te koop. Een beetje verlaat zette deze ontwikkeling ook in Amerika door. Daar hield men nog heel lang vast aan de traditionele maat van 5,08 mm doorsnee per cel. Root schrijft in 1891 in zijn standaardwerk over de imkerij, dat een vergroting van de traditionele maat vermoedelijk geen duurzaam succes zou brengen. Deze houding schijnt tot in de jaren 50 aanwezig geweest te zijn. Toch heeft later ook daar de vergroting doorgezet.

Uitwerking op de erfelijkheid

Baudoux beschreef zwermen die uit kasten met 700 cellen per dm² kwamen en in korven natuurbouw met 736 cellen per dm² (5,6 mm) bouwden. De kunstmatige vergroting heeft dus indirect invloed op de natuurbouw,

Celmaat is geen confectie. Tel tien cellen, lees de maat af en deel door tien, dan heb je de gemiddelde celmaat.

hoewel niet voor 100%. Baudoux zag daarin een bevestiging van de theorie van Lamarck. Overigens verkleinden de bijen hun celgrootte na enige 'raat-generaties' in natuurbouw weer tot de natuurlijke maat.

Vermoedelijk is er ook op genetisch vlak een verandering tot stand gekomen. Van die volken die op de vergrote cellen het best uit de voeten konden, werd nageeteeld. In dit geval komt het tot selectie door een omgevingsfactor, de kunstmatig vergrote cellen.

Een voorbeeld van selectie door een teler is het project van Barry Sergeant uit Zuid-Afrika. Binnen 10 jaar is het hem gelukt – zonder gebruik van kunststraat – uit de zeer kleine *A. m. scutella* die in natuurbouw cellen van 4,6 tot 4,9 mm bouwt, een lijn te telen, die nu cellen van 5,2 mm bouwt. (Gustavsson, 2001).

198

Lehzen beschreef in 1880 bij korfvolken op de Lünebürgeide celgrootten van 4,9 tot 5,1 mm bij werkstercellen. In de herfst van 2002 onderzocht Rainer Holsten een groot aantal korfvolken van de heide-imker Georg Klindworth. Daarbij vond hij in alle korven werksterbroed met cellen van 5,2 tot 5,4 mm doorsnee. Ofschoon de onderzochte volken uit een nagenoeg ononderbroken ketting van natuurbouwvolken voortkomen, zijn de cellen tegenover de vroegere maat ongeveer 0,3 mm groter geworden. Dit kan door kruising met darren uit genetisch vergrote vreemde volken ontstaan zijn. Volgens Klindworth is de heidebij gedurende de laatste 10 tot 20 jaar uitgestorven. Aangezien er nu nog maar enkele honderden korfvolken op de Lünebürgeide aanwezig zijn, worden ze genetisch door de omringende Buckfast- en carnica-volken overschaduwd. De huidige korfvolken laten als regel een zwakke, voor de heidebedrijfsmethode ongeschikte zwermeigening zien.

Ondanks deze algemeen verbreide vergroting op genetisch vlak, worden er in Europa nog steeds hier en daar natuurbouwvolken gevonden, die daar klaarblijkelijk niet door getroffen zijn. Interessant is het, dat het meestal volken betreft die het lange tijd gered hebben zonder verzorging door een imker.

Is groter echt beter?

Koudbloedige paarden kunnen zwaardere lasten trekken dan hun wezenlijk kleinere voorouders. Hiermee heeft de door teelt bereikte vergroting zin. Maar in het wild zullen koudbloedige paarden vermoedelijk snel ten onder gaan. Ze zijn op voeren aangewezen en op verzorging door een dierenarts.

Honingbijen zijn, ook als ze door de mens gehouden worden, in vergaande mate wilde dieren die in de natuur hun voedsel zoeken. Heeft het echt zin ze te

vergroten, alleen maar omdat ze dan een grotere honingmaag en een langere tong hebben? Imkers die de laatste jaren geprobeerd hebben met weer verkleinde bijen te werken, berichten over slechts kleine verschillen in opbrengst tussen grote en kleine bijen. En als er al een verschil bestaat dan zijn de kleine bijen meestal beter. Dee en Lusby, een imker-echtpaar uit Arizona, hebben eind jaren '80 de problematiek van de celgrootte erkend en gedurende de jaren '90 hun bedrijf met ongeveer 1000 volken op de celmaat van 4,9 mm ingesteld. De laatste jaren wordt hun methode door enkele imkers overgenomen. Over de deels verbazingwekkende uitwerkingen van deze verandering wordt in een volgend artikel bericht.

Oorspronkelijk artikel: Zurück zur kleine Biene? Teil 1: Die Geschichte der Zellgröße door Thomas Kober, Auerschmiede 7, 83737 Irschenberg
Imker@Kober@aol.com

Gepubliceerd in ADIZ, april 2003, pagina 8 e.v.

Vertaald en bewerkt door M.J. van Iersel.

Geïnteresseerden kunnen bij de redactie de bij het artikel behorende literatuurlijst opvragen

advertentie

IMKERSHOP 'HET BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbvn.nl

Koeienoog (*Telekia speciosa*)

In deze rubriek wordt om de maand een (vaste) plant voorgesteld die het meer dan waard is om een plekje in de imkerstuin te krijgen.

De koeienoog is een sterke, forse plant met een enigszins wilde uitstraling. Zij behoort tot de samengesteldbloemigen (compositae). In de border is ze misschien wat moeilijk te hanteren, maar op een iets wildere plaats komt ze goed tot haar recht, vooral ook door de grote aantrekkingskracht op vlinders, hommels en bijen.

De koeienoog heeft grote, hartvormige bladeren met getande bladranden en grote, warmgele bloemhoofden. De naam koeienoog ontleent de plant aan het feit dat naarmate de bloempjes uitbloeien, er een groeiende bruine ring om het gele hart van het bloemhoofd verschijnt. De plant bloeit van juli tot september en bereikt dan een hoogte van zeker 1,50 m. Er zijn van deze plant geen gecultiveerde vormen. Er is wel een miniatuurvorm bekend, maar deze pure rotsplant is niet of nauwelijks in de handel verkrijgbaar. Het wilde uiterlijk heeft de plant vooral te danken aan de grote bladeren die, in tegenstelling tot een vergelijkbare plant als de alant (*Inula spec.*), 'rommelig' groeien.

Herkomst

Zuidoost-Europa en het aangrenzende deel van Azië zijn de oorspronkelijke groeiplaatsen van de koeienoog. De plant houdt van een welbemeste, kalkarme bodem en groeit in de zon of halfschaduw. De grond moet wel voldoende vochthoudend zijn, want te droge omstandigheden overleeft de plant niet. De plant laat zich goed vermeerderen, in gunstige

omstandigheden kan ze zelfs hinderlijk uitzaaien. Wil men de plant gecontroleerd zaaien dan kan men dit het beste wat later in het voorjaar doen, als de temperatuur een aangenaam niveau heeft bereikt. Het is ook goed mogelijk om de oude planten in het voorjaar te delen.

De koeienoog is eigenlijk geen plant voor een strakke border. De grote, wildgroeiende bladeren zullen andere planten in het gedrang brengen en de gele bloemkleur laat zich niet altijd makkelijk combineren. In bosranden of tegen andere, hoge begroeiingen komt deze plant echter goed tot haar recht. Vooral in een wat grotere groep aangeplant kan ze dan voor een mooi effect zorgen.

Bijwaarde

Niet allen bijen, maar ook vlinders en hommels weten de koeienoog bijzonder te waarderen. De plant geeft zowel nectar als stuifmeel en deze is ook voor insecten met een wat kortere tong goed bereikbaar. Allerlei kleinere, wilde bijen zijn dan ook regelmatig op de bloemen te vinden. Maar ook dagvlinders, die over een lange tong beschikken, komen graag op de koeinogen af. Met name de dagpauwoog wordt vaak op de grote gele bloemen aangetroffen. Van de *Telekia* zijn bij mijn weten geen geneeskrachtige eigenschappen bekend. Opvallend is wel dat deze plant door de slakken niet erg gewaardeerd wordt. Waar andere planten met grote bladeren zoals hosta's, ligularia's en groot hoefblad gulzig door de slakken aangevallen worden, blijft het blad van de koeienoog opvallend gaaf.

Waarheen vliegen PPO-bijen?

Tjeerd Blacquièrre

PPO-Bijen bestaat nu ongeveer twee jaar. PPO staat voor Praktijkonderzoek Plant en Omgeving. Daarin is PPO-Bijen een beetje een buitenbeentje: geen plant maar omgeving. Toch richtte ook de vroegere Ambrosiushoeve zich met zijn onderzoek altijd al op de directe omgeving van de plant. Dat kan ook moeilijk anders met bijen: bij planten is wat te halen!

Niet alleen onze naam is veranderd. Tegelijkertijd is ook de maatschappij heel sterk veranderd. Zowel de overheid als het bedrijfsleven zijn veel zakelijker geworden. Bovendien trekt de overheid zich steeds meer terug (zie ook BIJEN 12(5): 154-155 (2003), artikel Henk van der Scheer) en laat het bedrijfsleven zijn collectieve karakter varen. Vroeger kon je volstaan met overleg met het Productschap Tuinbouw, of zijn voorgangers en de Nederlandse Fruittelers Organisatie, tegenwoordig gaat het om individuele kwekers of kleine groepen kwekers.

De veranderingen in onze omgeving hebben natuurlijk ook gevolgen voor onze onderzoekstaken en de manier waarop we die kunnen uitvoeren. Tot voor kort subsidieerde het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid (LNV) een project

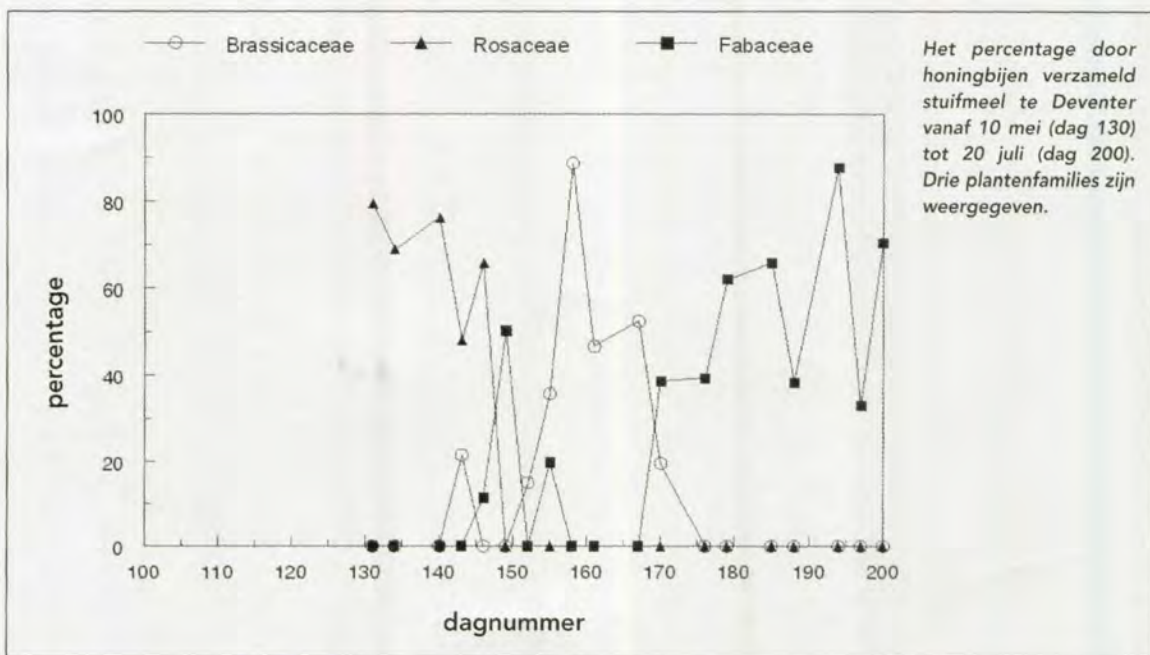
'Overheidsondersteuning en Communicatie'. In het kader daarvan heeft de Ambrosiushoeve jarenlang maandelijks het 'Nieuws van de Ambrosiushoeve', en afgelopen jaar het 'Nieuws van PPO-Bijen' kunnen verzorgen. Dit project is door de overheid stopgezet. Dat betekent dat PPO-Bijen geen echte voorlichtende taak meer heeft en daardoor komt 'Nieuws van...' vanaf mei jongstleden niet meer terug in BIJEN. Wel zullen wij in BIJEN blijven rapporteren over onderzoek dat we hebben uitgevoerd, dat wil zeggen over onderzoek dat vrij is om te publiceren en dat interessant is voor de imkers. Hieronder volgt als voorbeeld een kort verslag van een onderzoek dat vorig jaar is uitgevoerd in opdracht van de Bedrijfsraad.

Waarheen?

Sommige imkers maken zich zorgen over de nieuwe koers van PPO-Bijen. Of vinden juist dat er geen duidelijke koers is en PPO-Bijen geen richting kiest. Toch zijn waarschijnlijk ook deze imkers blij dat hun eigen bijen geen vaste koers kiezen, maar hun richting bijstellen als dat handiger is: na de bloei van de wilg over op wat anders.

Waarheen vliegen PPO-Bijen? Daar waar de dracht is! We zetten steeds meer PPO-speurbijen in om de

200

verspreide bloemen te vinden, en bepalen binnenshuis keer op keer via een rituele dans wat de beste richting is voor dat moment.

Er is geen overheid meer die ons rijkelijk inwintert. Maar vorig jaar hebben de PPO-bijen zelf voldoende verzameld om in goede conditie aan dit jaar te beginnen.

Onderzoek 2002

'Stuifmeel verzameld door honingbijen en metselbijen'

Als ze op eenzelfde plek voorkomen, waarop vliegen dan honingbijen en metselbijen? Zitten ze in elkaars vaarwater of werken ze langs elkaar heen?

In 2002 is door PPO-Bijen samen met een aantal imkers en imkersverenigingen geïnventariseerd op welke plantenfamilies honingbijen vanaf eind april tot juli vlogen om stuifmeel te verzamelen. De locaties waren Deventer, 's-Gravenpolder, Amstelveen en Alphen (NB). Op dezelfde plek was ook een kast met 150 cocons van de rode metselbij (*Osmia rufa*) geplaatst, met daarin limonaderietjes waarin de bijtjes konden nestelen. Onder de bijenkasten werd steeds voor een aantal dagen een stuifmeelval aangebracht, waardoor het meeste binnenkomende stuifmeel werd afgevangen. Om de volken een beetje te ontzien werd tussen een aantal volken gewisseld, zodat ze niet lange tijd zonder stuifmeel hoefden te zitten. De osmia-rietjes werden wanneer ze belegd waren, verzameld en in de vriezer bewaard, totdat later het in de rietjes aanwezige stuifmeel kon worden gedetermineerd.

Hoeveelheid stuifmeel

Op alle locaties nam in de loop van het seizoen de hoeveelheid stuifmeel die werd binnengebracht gestaag af. Of dat komt doordat het aanbod verminderde, het weer slechter werd of doordat de bijenvolken minder nodig hadden, weten we niet.

Op de meeste locaties werden heel veel soorten verzameld. Maar welke soort het meest werd verzameld kon heel snel veranderen. Een voorbeeld van het verloop staat in de figuur. Dit was in Deventer. In het begin (rond dag 130, dat is 10 mei) werd vooral stuifmeel van roosachtigen verzameld (dat zijn fruitbomen, framboos, rozen), op dag 150 (30 mei) was dat over, en werd opeens de kruisbloemigenfamilie heel belangrijk, dat is bijvoorbeeld herik en koolzaad. Daarna (half juni tot eind juli) kwamen de vlinderbloemigen veel voor (*Fabaceae*), waarschijnlijk veel klaver. Tussendoor werd ook veel van phacelia verzameld (niet in de grafiek).

Rode metselbij versus honingbij

In de rietjes werd alleen maar stuifmeel van de Brassicaceae (kruisbloemigen) aangetroffen. En geen rosaceae, ook al bloeiden die kennelijk volop. Stuifmeel van kruisbloemigen werd zowel door de honingbijen als de *Osmia*'s verzameld. Toch hoeft dat geen concurrentie op te leveren, want de honingbijen begonnen pas flink op de kruisbloemigen te vliegen na dag 150 (30 mei); tegen die tijd stoppen de *osmia*'s met vliegen.

Waarom alleen Kruisbloemigen?

Dat de *osmia*'s alleen op kruisbloemigen vlogen kan toeval zijn, misschien stond dat er wel erg veel. Op andere plekken vliegen ze ook op andere bloemsoorten. Dat ze ook de roosachtigen niet bezochten moet bijna wel betekenen dat die wat verder weg stonden (want ze vliegen daar best graag op, *osmia*'s zijn goede bestuivers voor appel). Het is bekend dat *osmia*'s een veel kleiner vliegbereik hebben dan honingbijen. Dat geldt voor de meeste solitaire bijtjes. Dus terwijl de *osmia*'s de kruisbloemigen dichtbij bezochten, vlogen de honingbijen verder weg om de diverse roosachtigen te bestuiven.

advertentie

03 - BUCKFASTKONINGINNEN

Reintelt Buckfastkoninginnen
Alle koninginnen en begeleidblijen met
gezondheidscertificaat.
Vrij van vulbroed en varroa.

Eiland-gepaarde koningin: €66,-

- verz. inbegrepen.

Stand-gepaarde koningin: €36,-

- verz. inbegrepen.

BUCKFAST DENMARK

Keld Brandstrup
Reerslevvej 18A,
DK-4291 Ruds Vedby
Denmark
☎ 0045 58 26 18 10
fax 0045 58 26 18 40
E-mail: buckfast@internet.dk
www.buckfast.dk

Bel, fax of schrijf voor gratis Info-brochure

Zwermverhindering

Onze voorzitter schreef een bijeenkomst uit voor de leden. Om te komen vertellen hoe ze het zwermen van hun volken in toom hielden. Iedere imker van onze vereniging heeft ooit de beginnerscursus van de heer Van Gool gevolgd. En uiteraard het boek van hem goed bestudeerd. Dus iedereen volgt de daarin beschreven methode. Met name: de Aalstermethode. Het probleem, nou ja probleem is een groot woord, het probleem is dus hoe je die methode interpreteert. En dat bleek op veel manieren te kunnen.

Jan deed het nog steeds zoals beschreven. Eerst de koningin opzoeken. Als hij haar gevonden heeft na alle raampjes drie keer gezien te hebben, slaakt hij een zucht van verlichting. Ze krijgt meteen het predikaat 'oude koningin' op. Piet heeft commentaar. 'Niet zo lang zoeken. De moer zit altijd op het derde raam van rechts'. ? vraagt de rest van het gezelschap. 'Ja' zegt Piet, 'ik heb dat van de week zelf gezien bij drie van de tien volken'. De rest doet er het zwijgen toe ...

Dan gaat Jan door met zijn verhaal na eerst even langs zijn neus weg gezegd te hebben dat de moer altijd op het laatste raam zit. Dat raam hangt hij dan compleet weg in een zesramer. Daar slaat hij dan nog een paar ramen bij en het feest is over. Dat wil zeggen dat hij op het communiefeest van zijn kleindochter ééééventjes weg moet. 'Doppen breken' en iedereen begrijpt wat hij bedoelt.

13 Dagen na het overhangen van de oude moer staan de koninginnencellen op uitkomen. En dan moeten de doppen gebroken worden. Al zou de moeder van de kroonprins op bezoek komen, dan nóg. Zolang alleen de tuter te horen is, is er geen vuiltje aan de lucht. Maar als gekwaak de pret bederft moeten ze het zelf maar uitzoeken. 'Zo doe ik dat' zegt Jan.

'De volgende', zegt de voorzitter en Bert schraapt zijn keel.

'Ik doe eigenlijk hetzelfde als mijn voorganger, alleen zet ik de moerloze kast ergens anders neer'. Uit de rij dus, in imkersjargon. Het kastje met de ouwe moer zet hij op de plaats waar ze eerst ook gestaan had. De vliegbeijen uit de oude kast vliegen dan naar de ouwe moer terug. 'Bespaart me het afkloppen'. Er zit maar een raampje broed in die kast, met de bijen die er op zaten. Dat is voldoende. De bijen die aan komen vliegen hebben dus niets te doen en gaan uit verveling maar op zoek naar nectar. 'Dat was het'.

'De volgende' zegt de voorzitter onverstoord.

Die volgende gaat er eens goed voor zitten. Hij begint met te vertellen dat zij, die net hun werkwijze hebben verteld, zo steeds meer volken krijgen. Na even gewacht te hebben zonder dat men hem aanvalt, komt zijn verhaal. Hij maakt eerst een kunstzwerm van zijn beste kast, maar alleen met een raam verse eitjes. En de bijen die er bij horen. Dus niet de oude moer. Daar komen dan redcellen op. Vervolgens gesloten doppen. En tenslotte jonge koninginnen. Die sorteert hij dan op kleur en grootte en laat ze in de 10 ramers lopen. 'Vanzelf heb ik dan eerst de oude koninginnen kapot geknepen'.

'Hé jakkas, dat kan ik niet' zegt onze vrouwelijke imker. En om haar niet kinderachtig te laten overkomen val ik haar meteen bij. 'Dat kan ik ook niet' zeg ik naar waarheid, hetgeen me een dankbare blik van haar oplevert. Misschien is het zwak dat ik het niet over mijn hart kan verkrijgen om een koningin dood te knippen. Ja, op één keer na. Maar dat was dan ook een die van haar volk killerbieën had gemaakt. Maar een gewone koningin treed ik met respect tegemoet. Als ik haar tegenkom begroet ik haar en spreek haar aan met 'Hare Majesteit'. Haar lichaam vermink ik ook niet door haar te kortwieken. Hoogstens geef ik haar een merkje met koninklijk rode nagellak. Ze heeft haar hele leven voor mij gewerkt en mijn volken groot gemaakt en die zou dan een onwaardige dood moeten sterven? Door mijn hand? Nee dus! Mijn allereerste koningin is zeven jaar geworden en is een natuurlijke dood gestorven. Doodgewerkt. Niemand van de toehoorders noemde me een 'watje'.

Direct hierna kwam de laatste aan de beurt.

'Ik nijp ze allemaal dood'. Een anticlimax!

'Later breek ik alle doppen. De jonge koninginnen laat ik allemaal vrij in de kast en die zoeken het zelf maar uit. Ik heb dus alleen maar jonge koninginnen die hoogstens één jaar oud zijn.'

Hij vertelde beslist nog meer. Dat is me echter ontgaan omdat ik met afgrijzen aan die moordpartij zat te denken.

De voorzitter sloot de avond, bedankte iedereen voor zijn/haar bijdrage en vond dat men er wat van had kunnen leren.

Honderd jaar VBBN Assen

Johan Lammerts

Wij schrijven 27 maart 1902. Op deze donderdagavond wordt in Hotel Nanninga in een opgewekte en gezellige vergadering van een tien-tal leden van de VBBN de onderafdeling Assen opgericht die zich aansluit bij de afdeling 'het Noorden' welke het Gronings Westerkwartier en het Drentse Westerveld omvat. Als voorzitter wordt gekozen de Heer Mr. J.T. Linthorst Homan en als penningmeester de heer J.G. Westra van Holthe. Nog steeds is een Westra van Holthe lid van onze afdeling.

Vijf jaar later, op 23 februari 1907, wordt wederom in Hotel Nanninga een vergadering belegd door een 20-tal leden onder leiding van de waarnemend voorzitter de heer N. van der Veen. Daar wordt besloten om de onderafdeling 'Assen en omstreken' op te heffen en een afdeling daarvoor in de plaats te stellen. Men kreeg toestemming van het hoofdbestuur omdat men met 35 leden voldeed aan de statutaire meer dan 25 leden. Een nieuw reglement werd opgesteld en de oud-penningmeester droeg de gelden van de onderafdeling over.

Helaas zijn alle archiefstukken van voor 1945 om ons onduidelijke redenen (brand?) verdwenen. Voor het huidige bestuur was het mede daarom moeilijk te bepalen wat nu als oprichtingsdatum zou moeten gelden. Uiteindelijk zijn wij toch uitgegaan van 1902 daar toen statutair alleen een onderafdeling kon worden opgericht echter met hetzelfde doel als de afdeling in 1907.

Wel is door overlevering bekend dat tijdens de oorlog 1940-1945 het ledental van onze afdeling steeg tot ongeveer 400. Vermoedelijk niet allen imker, maar wel geïnteresseerd in de toewijzing van extra tabak voor de (eigen?) pijp.

In 1946 daalde het aantal leden dan ook weer tot 170. De contributie bedroeg toen f 3,50 (€1,59). In die jaren was er sterke controle op het lokken van bijen doormiddel van kasten of korven en men werd geroyeerd als lid als men zich hieraan bezondigde. Ook werd afd. Assen verplicht om zo'n 34 volken af te staan aan imkers die hun hele bijenbestand door oorlogsgeweld waren kwijtgeraakt.

Het jaar 1947 bracht een hoogtepunt voor onze afdeling, namelijk het organiseren van het 50-jarig bestaan van de VBBN met een grote tentoonstelling in Assen. De voorzitter was toen de heer Roevers, bekend mede door het schrijven van het boek 'Bijen

De gehele stad was in feeststemming en versierd met o.a. een reusachtige bijenkorf op de Kolk

en Bijenhouden'. Vele ouderen zullen zich deze fantastische tentoonstelling – die door 24.000 mensen werd bezocht- onder de naam 'Bloemen Bijen en Honing' nog wel herinneren. De gehele stad was in feeststemming en versierd met o.a. een reusachtige bijenkorf op de Kolk (zie foto - met dank aan het Provinciaal Museum). Op de Algemene Ledenvergadering onder leiding van Mr. L.R.J. Ridder van Rappard waren 4.000 imkers aanwezig.

In 1949 heeft onze afdeling nog eens meegewerkt aan de grote tentoonstelling D.O.E.N. (Drenthe Oud En Nieuw), en in 1982 werd in bescheidener vorm de nationale Imkersdag wederom in Assen gehouden en werd het 75-jarig bestaan gevierd.

Hoewel het ledental sinds 1946 is teruggelopen hebben wij een vrij vaste kern van ongeveer zeventig enthousiaste leden, die zich naast deze hobby mede inzetten voor het instandhouden van een goede natuur in de wetenschap dat bijen een wezenlijke bijdrage leveren aan de bestuiving van alles wat bloeit. Het gezegde uit de jaren vijftig geldt nog altijd: 'zonder bijen geen fruit'.

Als herinnering aan het honderd-jarig bestaan zal er een drachtboom aan de gemeente worden aangeboden die zal worden geplaatst bij de 'Hofstede' in het Asserbos.

Ze hebben weer iets te verdedigen

Voor de zoveelste keer was het weer een bijzonder voorjaar. Zonnig, droog, geregeld hoge temperaturen, zoemende imkers en bijen. De pret kon niet op. Onze eindredactrice Marleen Boerjan vertelde me tijdens de pauze van de Algemene Vergadering op 29 maart jl. doodleuk dat ze in de namiddag de eerste honing van de volken ging nemen. En dan te weten dat mijn volken en de flora op Terschelling goed en wel de winterslaap uit hun ogen en knoppen hadden gewreven. Maar goed, zij ging slingeren. Zo vroeg in het voorjaar moet je altijd beducht zijn op een koude douche en die bleef ook dit jaar niet uit. De eerste tien dagen van april waren bijzonder koud met regelmatig matige vorst in de nacht en een straffe oostenwind. Op Terschelling lag er in de vroege ochtend van de tiende april een sneeuwdek, maar vijf dagen later stond het kwik al weer op ruim twintig graden! Op 26 april was het gedaan met het frivole gedoe. Eindelijk weer eens regen. Deze weeromslag viel op een moment dat de kruipwilg over z'n hoogtepunt heen was maar nog wel een dikke week te gaan had. Bij het van achteren beuren voelden de volken zwaar aan. Als een van de komende dagen de honingkamers worden afgenomen begin ik gelijktijdig met de koninginneteelt. In een aantal drieramers sla ik een paar raten bijen af en vul de open ruimte aan met een raat open broed, een raat met veel pollen en een raat met wintervoer. Heel belangrijk: 'hang een raat met bijen nooit zonder slag of stoot in een drieramer over maar schud de bijen er in af'. De vliegbijs keren dan terug en wat je overhoudt zijn uitsluitend jonge bijen. Deze kastjes, die ik aan de buitenzijde aan alle kanten heb geïsoleerd met plaatjes tempex, worden vervolgens een aantal dagen afgesloten weggezet. In die periode kan het een volkje worden, zullen ze orde op zaken stellen, doppen aanzetten en als het vlieggat weer wordt geopend zijn ze minder kwetsbaar voor nieuwsgierige vreemde bijen. Ze hebben weer iets te verdedigen! Die vreemde bijen noemen we maar al te graag rovers. Makkelijk toch? Alles is weer verklaard en de schuld ligt niet bij ons. Maar die 'rovers' zijn gewoon onze eigen goed verzorgde bijen die hun reukindrukken volgen en op zoek zijn naar voedsel. Dat is de aard van het beestje, zo zijn ze nu eenmaal geprogrammeerd. Ze leven zich uit tijdens een dracht, maar ook als de imker in de fout gaat! Morsen van suikerwater is berucht, te vroeg voeren van afleggers als de vliegbijs er nog niet allemaal af zijn

staat ook hoog op de ranglijst van onze fouten evenals het te weinig verkleinen van de vliegopening van kleine volkjes. We weten het allemaal, maar toch. Op de voeropening van de drieramers leg ik tijdens het huisarrest van de bijen altijd een stuk nat gemaakte spons voor de watervoorziening. Als alles gaat zoals ik het me voorstel dan heb ik begin juni de beschikking over jonge bevruchte koninginnen die dan de taak krijgen van de hoofdvolken werkelijk weer hoofdvolken te maken. Dat de couveusemaatregelen voor de drieramers geen overbodige luxe zijn bewijst de ervaring van imkercollega Wim Hoogendam.

Hardnekkige roverij

'Tegelijk met het doppen breken leek het me handig om een paar drieramers te vullen en daar ook een jonge koningin in te doen, zodat ik er een paar in reserve zou hebben. Vorig jaar was de bevruchting van de koninginnen nogal moeizaam verlopen, dus vandaar. Ik had nog wat raten wintervoer, een raat met stuifmeel erbij en een raat uitlopend broed.. Tijdens het doppen breken zag ik dat de voedselvoorraad behoorlijk was ingeteerd, maar omdat er warm weer werd voorspeld wilde ik niet meteen gaan voeren. Alles verliep volgens plan. Veel jonge moertjes voorhanden en van het beste volk heb ik koninginnen genomen voor de drieramers. Na een paar uur grote drukte in de bijenstal. Twee van de drie kastjes werden beroofd. Ik heb ze gesloten en in de schuur gezet zodat de bron van de roverij weg was. Verder heb ik alle vlieggaten verkleind zodat nog maar een bij in of uit kon. De roofstemming stopte onmiddellijk. De volgende dag werden de kastjes 100 meter verder in het bos weer open gemaakt. Helaas, na een uur werden opnieuw twee van de drie beroofd. Weer vlieggat afgesloten en drie dagen op een koele plaats weg gezet. Ik dacht dan is het volkje

wel een geheel geworden en zijn de opgesloten rovers het wel vergeten. Ik kon dat wel vergeten. Weer op een andere plaats gezet en weer roverij. Nu was ik het helemaal zat. De kastjes meegenomen naar de stal en daar de bijen afgeslagen. Nadat ik het eerste kastje afgeslagen had gedroegen de afgeslagen bijen zich als een zwerm. Ik dacht: 'Ik ben nu toch aan het klooiën. Laat ik eens proberen of ik in het tweede kastje de moeder kan vinden, dan de beide zwermjes in een drieramer en vervolgens het moertje erbij doen. Dat leek aardig te lukken. Er werd gesterteld. De rovers zouden wel vertrekken naar de eigen volken. Nu hoorde ik de hele tijd een gezoem alsof er bijen in of op mijn kap zaten. Wat bleek? Op mijn hoed zat een zwermje met de andere koningin. Ook maar in het drieramertje gedaan en maar afwachten. Toen alles weer rustig was bleken er zo weinig bijen in de drieramer te zitten dat ik het heb opgeheven door de bijen af te slaan. Er was nog ene moeder en die heb ik laten inlopen bij de overgebleven drieramer. Deze drieramer leverde een bevruchte koningin op. Waarschijnlijk door het mooie weer is de teelt van jonge moertjes in mijn overige volken goed gegaan.'

Imkeren met weinig tijd

Weer terug naar de eigen bijen. Tijdens het tellen van de hoeveelheid varroamijten op de bodemla (zie BIJEN 12(4): 108 (2003)) sprong het volk links op de stelling er uit door een grote mijtenval. Tijdens inspectie eind maart waren er alleen een paar raten met verspreid wat bultbroed. Het nauwelijks aanwezig zijn van broed verklaart m.i. de grote mijtenval. Het volk daarna verenigd met het buurvolk door ze gewoon naast elkaar in de broedbak te hangen. Gelijktijdig alle raten met bijen bestrooid met poedersuiker vermengd met knoflookpoeder zoals beschreven in BIJEN 12(4): 109 (2003). Op 12 april zijn zonder verdere controle de moederroosters gelegd en honingkamers geplaatst. Pas op 7 mei kon ik weer naar de bijen. Er was veel honing. Een volk had ondanks de dubbele broedkamer + lage honingkamer ruimtegebrek. Alle raten zaten tjokvol broed en honing. Er waren zelfs gesloten doppen aanwezig. Drieramer gemaakt zoals eerder beschreven maar nu met gesloten dop. Het verenigde volk links op de stelling had opnieuw bultbroed. Nu al het bultbroed weggekrabd en een uurtje later twee raten met broed + een dop + opzittende bijen uit het volk met ruimtegebrek midden in de broedbak gehangen. Op 16 mei was de dop uitgelopen en zag ik de koningin. Om extra werk rond de zwermtijd te voorkomen heb ik 7 mei van het volk met zwermtijd de bakken omgezet. Eerst het moertje gezocht en daarna veel

broed in de onderste broedbak. Vervolgens het rooster gelegd en daarop de tweede broedbak met de koningin en het restant broed aangevuld met lege raten en kunstraat. Ondanks het afnemen van broed en bijen voor de drieramer en het hopeloos moerloze volk was er op 16 mei weer een gesloten dop in de onderbak. Dit kwam goed uit. Opnieuw een drieramer bevolkt volgens het beproefde recept. Maar nu het weer! Bar en boos, zeg maar gerust onstuimig herfstweer in mei. Regen, hagel, onweer en harde wind met een temperatuur van amper 13 graden. Het kan nu alleen maar beter worden en beter weer hebben mijn koninginetjes echt wel nodig. Het is ditmaal grotendeels een verhaal uit eigen keuken geworden met een totaal andere aanpak dan ik gewend ben. Om eventueel verlies van zwermen te voorkomen heb ik de koninginnen opgesloten tussen twee moederroosters. De

Het weer in juli en augustus

Voor juli en augustus gelden voor het midden van het land over de periode 1971-2000 de volgende gemiddelde waarden voor beide maanden. Aantal uren zonneschijn 196 en 192; neerslag 70 en 58 millimeter; gemiddelde maximumtemperatuur 22,1 en 22,3 °C.

Juli maanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
1998	-		++	(134)	N
1999	+		N		N
2000	--	(124)	+		-- (19,5)
2001	+		-		N
2002	-		+		N

Augustus maanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
1998	N		N		N
1999	N		+		N
2000	+	(230)	-	(47)	N
2001	N		++	(108)	+
2002	-		++	(120)	+

Geraadpleegd

Hoogendam, Wim, Raat voor imkers 25(1): 17(2002)

Reizen vol gevaren

Naar aanleiding van het artikelje dat dhr. Van Dijk uit Ulvenhout voor uw blad schreef in BIJEN 12(5): 146 (2003), wil ik graag reageren. Zoals wellicht de meeste imkers behandel ook ik elk najaar zeer consciëntieus mijn bijen met Apistan. Vorig jaar, maar ook dit jaar lopen door heel de tuin bijen met beschadigde vleugels of zelfs helemaal zonder vleugels. Normaal zouden nu de kasten moeten overkoken van de bijen en volop zwermplannen moeten hebben. Van mijn vijf ingewinterde volken heb ik er nu nog twee over, dat is me in 30 jaar imkeren nog nooit overkomen. Ik heb ze op een bak met combiramen met daarop een bak met broedramen zitten. Andere jaren moet ik er nóg een bak met broedramen bovenop zetten. Als ik nu de dekplank van de kast haal, kan ik zo door de broedkamer en de combibak naar de bodem van de kast kijken. Ik reis niet met mijn bijen. Ik heb er geen tijd voor en het levert alleen maar meer werk op. De besmetting haal ik dus niet op een ander. De literatuur geeft aan dat de varroamijt eigenlijk niet op 'ónze' bij hoort, maar door reizen en door wetenschappelijk onderzoek (1977) tenslotte in onze kasten terecht is gekomen. De meeste imkers willen niet met bijen bezig zijn omdat het bestrijden van allerlei ongedierte zo leuk is, maar omdat deze hobby een heleboel andere leuke bezigheden bij elkaar brengt, zoals knutselen, tuinieren of anderszins buiten met de natuur bezig zijn.

Er zijn nu zoveel methoden bedacht om de besmetting van de varroamijt binnen de perken te houden dat het voor de hobbyist met een paar volken niet doenlijk is om de juiste bestrijdingsmethode uit te zoeken en toe te passen. Je komt, als een methode onvoldoende resultaat geeft, met de andere methode te laat.

BIJEN 11(6): 184-186 (2002) geeft een artikel over de behandeling met oxaalzuurdihydraat. Na bestudering van dit artikel heb ik er mijn eigen interpretatie aan gegeven en de bijen met een suikeroplossing gevoerd met daarin drie gram oxaalzuurdihydraat. De onderlegger lag na één dag bezaaid met enkele honderden mijten.

De verdampingsmethode is een onwaarschijnlijk verhaal omdat oxaalzuurdihydraat een kookpunt van 101°C heeft. Het water zal verdampen en het oxaalzuur zal als vaste stof in de verdampers achterblijven.

Maar nu lees ik in datzelfde maandblad van mei een artikel over de bijenkastkever.

De haren rijzen je te berge als je bedenkt dat ook nu weer biologen en andere wetenschappers dit een leuk beestje vinden om het te bestuderen op onze kosten. Er zit beslist een afstudeeropdracht in. Natuurlijk, de biologie van het kevertje zal wel interessant zijn, maar de weekendimker zit er niet op te wachten. Maar binnen enkele jaren zit dat kevertje, als gevolg van reizen, transport en vakantie naar de exotische oorden, beslist in onze kasten. En zie het beestje er dan maar weer uit te krijgen.

Ondertussen zit ik met die varroamijt, die mijn bijen door de tuin laat kruipen. Apistan heeft niet voldoende geholpen. De volken zijn zwak. Wellicht geen zwermen, beslist geen honing. En daar was het toch zo'n beetje om begonnen. Experimenteren met andere middelen is misschien te laat. Ik vrees dat het imkeren er niet gemakkelijker op wordt, erger nog, de weekendimker met één of twee volkjes, en die zijn er toch veel denk ik, zal het op een gegeven moment laten afweten. Ik mag hopen dat al die reizende biologen dat kevertje laten waar het thuishoort en er beslist niet mee gaan reizen, zodat we straks weer allerlei kunstjes moeten verzinnen om ook dát beestje weer uit onze kasten te vangen.

W. v.d. Broek, Den Dungen

206

advertentie

De Immenhof

Alle bijenmaterialen voor de moderne imker

* Aanbieding:

vuren Spaarkast	€ 93,50 per stuk
5 stuks à	€ 84,50 per stuk

Geopend: Zaterdag van 8.00 - 12.00 en na telefonische afspraak. Harremaatweg 36, 3781 NJ Voorthuizen, 0342-472837 / 0653182006 info@immenhof.nl / www.immenhof.nl

De *Tetradium danielli* (Honingboom) in volle bloei. *Tetradium danielli* (voorheen *Euodia hupehensis*) biedt in augustus een fantastische aanblik, eind oktober/begin november is de boom met zijn rode zaadtrossen nog mooier.

In BIJEN 9(2): 40-41 (2000) en BIJEN 9(11): 314 (2000) staat de boom uitvoerig beschreven. Foto JJ Speelziek.

Rik Oldeven

Bijenmaatje

Als je de directeur, de 'eerste man' (m/v) van een instelling of bedrijf wilt spreken, moet je meestal een trap op. Meer trappen naarmate het bedrijf groter is, want de baas zit altijd op de bovenste verdieping. Op verjaardagen kan zijn vrouw dan ook zonder te liegen beweren: 'Harrie heeft 120 mensen onder zich'. Kennelijk kan Harrie dagelijks met 120 mensen overweg, met 120 maatjes. Een ware prestatie. Maar zo gaat dat natuurlijk niet. Dat weet Harrie ook. Hij doet dat dus getrapt. Daar heeft hij zijn chefs, zijn opzichters en zijn voormannen voor die op hun niveau op een zo goed mogelijke voet van verstandhouding met hun ondergeschikten pogen te verkeren. Op zo'n manier lukt het Harrie met 120 mensen zó te werken dat ze doen wat Harrie wil. 1 op 120.

Met je bijenmaatje ben je 1 op 1. Dat schelen er 119 maar je maatje is dan ook geen ondergeschikte. Je hebt hem niet onder je; je hebt hem naast je. Van oorsprong schijnt maat/maatje tafelgenoot te betekenen. Degene dus met wie je samen eet. Als het waar is dat smaken verschillen, zal je maat dus vis bestellen en jij biefstuk als je met elkaar uit eten gaat.

Je bijenmaatje is zogezien een maatje die net als jij van bijen houdt, maar daarmee op een andere manier omgaat dan jij. Hij is bijvoorbeeld goed in inwinteren; jij in uitwinteren. Hij hanteert de darrenraatmethode terwijl jij een mierenzuurverdampert bent. Wat jij tekort komt heeft hij in zijn mars; jij kunt hem helpen aan wat hij zo node mist. Zoiets als de lamme en de blinde. Beiden gehandicapt maar samen onverdeeld volledig. Bijenmaatjes zijn niet zelden maatjes voor het leven.

Duizend bijen in de huiskamer

Deze maand vertelt de Heer Hermans uit Den Bosch over een zwerm die hij bijna recht op het doel ziet aanvliegen.

Ik werd gebeld dat er een zwerm bijen in een huiskamer zat in een woning vlakbij mijn huis. Ik ben er naartoe gegaan, en constateerde toen dat er wel een groot aantal bijen binnen zat, maar dat er geen sprake van een zwerm was.

Na afloop stond ik nog even met de bewoner op de oprit naast zijn huis wat te praten over de bijen. Het is een vrijstaand huis met een brede oprijlaan. Tot onze verbazing kwam er toen een zwerm aangevlogen die via de oprijlaan verder wilde vliegen. Maar wat gebeurde er? Na enkele meters keerden de bijen om, vlogen terug en gingen een ventilatie-opening van de spouwmuur in. Het scheppen van deze zwerm was hierdoor onmogelijk geworden.

Hieruit kan men concluderen dat de bijen reeds wisten waar ze naartoe zouden gaan. Voor mij was het toch een merkwaardige gewaarwording die ik niet een-twee-drie zal vergeten.

P. Hermans, 's-Hertogenbosch

Reactie van Hayo Velthuis

Je kunt je de paniek voorstellen wanneer er bij 'gewone' mensen een groot aantal bijen in de woonkamer vliegt. De meeste bijen zullen wel tegen het raam hebben gezeten, maar toch. Ook wanneer je als imker de eigen woning binnen stapt en er zit nog een bij op je rug, die in de warmte natuurlijk weer actief wordt, kun je meestal rekenen op commentaar van de huisgenoten. Merkwaardig, hoe snel mensen die enkele bij in de woonkamer gewaar worden. Ik herinner me dat het ook wel anders kan.

Bijen op de boot

Heel lang geleden, ik bedoel de tijd dat we nog geen varroamijt hadden gezien, bracht ik elke zomer, samen met Jan Veen en Bram de Smidt, onze bijen naar Terschelling, waar we op een fantastische honing-oogst konden rekenen: lamsoor, en later heide. Ieder van ons reed met eigen auto en aanhangwagen naar de haven in Harlingen, waar de volken op bagagekarretjes werden geladen en dan onder in de boot op het autodek naar de overkant werden gevaren. Het gebeurde een keer dat we, zittend aan een

tafeltje naast de trap naar het lagere autodek, telkens bijen via de trapopening naar boven zagen vliegen en dan in het druk bevolkte passagiers-gedeelte zagen rondvliegen, om tenslotte ergens tegen een raam op te botsen. We hielden ons hart vast, maar we hielden ons ook koest. De karretjes waren tussen de auto's ingebouwd, we konden er niet bij. Tientallen bijen passeerden ons tafeltje, maar we maakten naar elkaar alleen kleine hoofdbewegingen om aan te geven dat we er weer eentje zagen aankomen. Niemand in de salon merkte de bijen op, iedereen was in druk gesprek met de reisgenoten. Eenmaal op Terschelling aangekomen zag een van de personeelsleden van de rederij de bijen onder een reisraam tevoorschijn komen. 'Ik geloof dat er wat ontsnappen' zei hij, voordat hij z'n trekkertje aan het karretje vastmaakte en het wagentje op de kade zette. Dat was alles. Kortom, wat een groot probleem had kunnen worden, bleef grotendeels onopgemerkt.

Dansen tot de overeenstemming

Anders verging het de bewoners van het pand dat de heer Hermans bezocht. Er waren al veel bijen in de woning (blijkbaar had de spouw niet alleen een opening naar buiten, maar ook eentje naar binnen) voordat de eigenlijke zwerm arriveerde.

Het verhaal is een mooie bevestiging van de bevindingen van prof. Lindauer, die de communicaties van bijen tijdens het zwermproces onderzocht en in 1955 publiceerde. Al ruim twee weken voor het feitelijke zwermen zijn individuele werksters op zoek naar een mogelijke nieuwe nestplaats. Wanneer dan eenmaal een zwermtros is gevormd en het volk in twee delen is gesplitst (thuisblijvers en zwermers) kunnen we op de zwermtros bijen zien dansen. Het zijn dezelfde dansen als waarmee een voedselbron wordt aangeduid, en net als bij het voedselhalen kunnen we verschillende dansrichtingen waarnemen. Recht naar boven betekent in de richting van de zon, de vliegrichting in het horizontale vlak dus, terwijl een dansrichting rechts van de vertikaal wijst naar een doel rechts van de richting naar de zon, etc. Op de tros duiden deze dansen mogelijke nestgelegenheden aan (al wordt er ook voor voedsel gedanst, zoals we kunnen concluderen wanneer we een pollenhaalster zien dansen). Iedere danser danst voor haar eigen 'ontdekking' en dus wijzen de verschillende dansen meestal in verschillende richtingen. Nieuwe bijen, aangespoord

De zwerm is nog net niet binnen maar heeft een plekje gevonden tussen de wijnranken aan de pergola. Foto: M. Boerjan.

door zo'n dans, bezoeken de aangeduide plaats en kunnen na terugkeer al dan niet ook gaan dansen. In de loop van de daaropvolgende dag (of dagen, zoals in het experiment van prof. Lindauer) ontstaat er eenstemmigheid en dan pas zal de zwerm gaan vertrekken, in een vrij compacte groep, richting de uitverkoren plek, waar ze dan, zoals Hermans beschrijft, als zwerm aankomen.

Geurspoor in de lucht

De meeste bijen hebben de nieuwe verblijfplaats, in dit voorbeeld de spouw, nog nooit bezocht. Ze vliegen in een rechte lijn van de oude naar de nieuwe plek. Het is leuk dat Hermans waarnam dat ze eerst enkele meters voorbij de ventilatie-opening vlogen en dan terugkeerden, om op de muur te gaan zitten en naar binnen te gaan. Dat laat zien dat er een werkverdeling is in de zwerm: zij die het nieuwe plekje al weten, leiden de onwetenden. Ze gebruiken al vliegend vermoedelijk de stertselklier voor een geursignaal. Wanneer zij op de ventilatie-opening gaan zitten, terwijl de rest van de zwerm rechtdoor vliegt, hebben de onwetenden het al na enkele meters door dat ze het spoor bijster zijn en keren terug. Op dezelfde manier speelt de koningin haar bescheiden rol. Wie zijn moeren knipt weet, dat er wel een tros gevormd kan worden, maar dat het zonder koningin nooit een rustig zittende tros wordt; de buitenkant

blijft onrustig en na een half uurtje vliegt alles terug naar de kast. Vis je de geknipte moer op tijd uit het gras en zet je haar bij de zwerm, dan wordt het een rustige zwerm. Als ze in een moerhuisje wordt opgesloten en zo in de zwerm wordt opgehangen, dan blijft het ook een rustige tros, totdat de zwerm opbreekt om naar de nieuwe verblijfplaats te vliegen. Alle bijen verlaten de oude 'hangplek' maar keren na een tiental meters vliegen weer terug: ze hebben geconstateerd dat de majesteit ontbrak. Er wordt opnieuw een tros gevormd, om na enkele uren opnieuw een poging te doen te verkassen. Als de koningin meevliegt geeft ze een geurstof af die de bijen vertelt dat ze er bij is. Meer hoeft niet, meer kán de koningin ook niet vertellen. Zij wordt op haar beurt, net als de rest van de bijen, geleid door het geurspoor dat de speurbijen met hun stertselklier in de lucht trekken.

Heeft u iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, diskette of E-mail aan schoots7@zonnet.nl of redactie@vbbn.nl Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toelichtende reactie op geven.

Mijten bestrijden als een strateeg

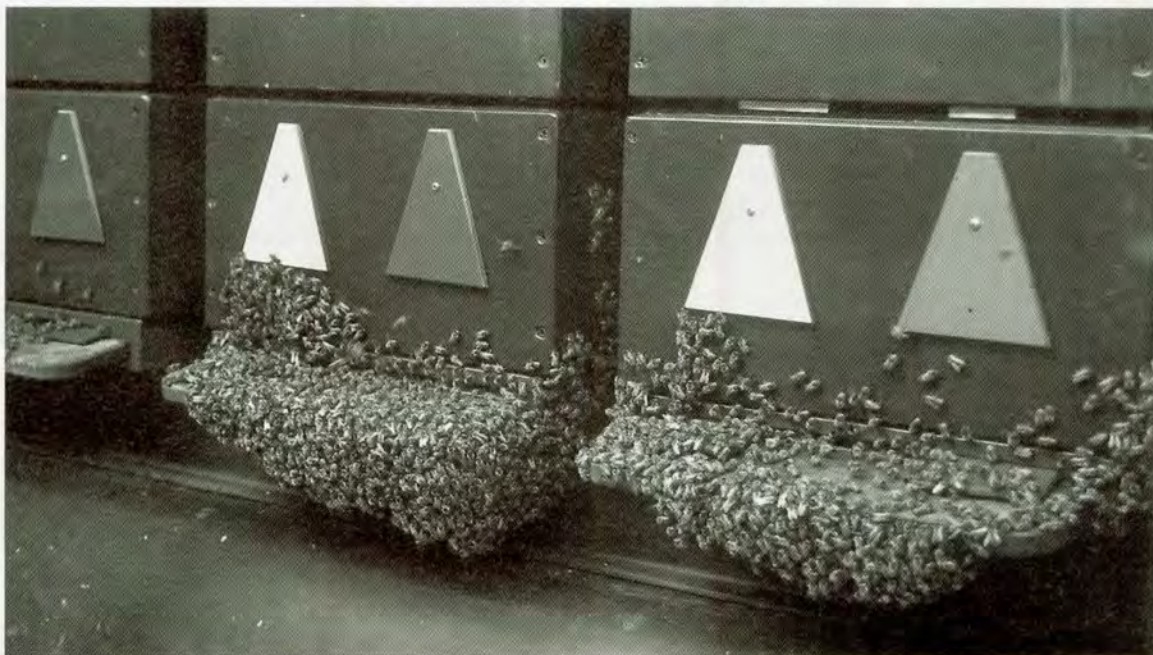
Peter Elshout

In het najaar, de winter en het voorjaar van 2002/2003 zijn buitengewoon veel bijenvolken gestorven. Dit naast een acceptabel percentage van zo'n 10% dat sterft tengevolge van moerloosheid, hongerdood e.a. De plotselinge inval van een lange vorstperiode, waarin nog veel volken een broednestje hadden, was er bijvoorbeeld debet aan dat sommige volken het contact met het voer verloren en van honger omkwamen. De imker vindt in zo'n geval bij de eerste inspectie een levenloze bijentros tussen de raten. In het midden de koningin en de restanten van een minibroednestje. Een heel ander beeld geven de volken die door toedoen van de varroamijt en samengaande virale infecties stierven. Een kast, meestal volledig verlaten door de bijen, met een schitterend opgeslagen voedselkraag en hier en daar restanten van wat voorheen een ruimbemeten broednest was. In sommige kasten treft men nog een kindervuist groot volkje aan met een koningin. Uit meerdere ontvangen berichten betreffende bijensterfte, heb ik moeten concluderen dat doodsoorzaak nummer één een falende mijtenbestrijding is. De bijensterfte op Schier (Schiermonnikoog) is hiervan een duidelijk voorbeeld (BIJEN 12(1): 9 (2003).

Tengevolge van resistentie is men overgegaan op een andere manier van mijten bestrijden; van een synthetisch/chemische methode naar een bestrijding door middel van organische zuren en thymol-bevattende middelen. Helaas is deze laatste door veel imkers niet volgens de juiste receptuur uitgevoerd.

De middelen die wij momenteel inzetten om de varroamijt te bestrijden kunnen onderverdeeld worden in 'starters' en 'afmakers'. Starters zijn: mierenzuur (MZ) en etherische oliën, o.a. op basis van thymol. Afmakers zijn melkzuur en oxaalzuur. Mierenzuur is zowel een starter als een afmaker en kan alleen worden toegepast indien een broednest aanwezig is. Als de kans op een herbesmetting groot is, zal alsnog een afmaker als melkzuur of oxaalzuur nodig zijn. Worden middelen op basis van thymol of een andere etherische olie als starter gebruikt, dan is altijd op een later tijdstip een nabehandeling met melkzuur of oxaalzuur noodzakelijk. Bij gebruik van etherische oliën zijn de resultaten erg wisselend en is de mijtendoding veelal onder de maat. De starters worden zo vroeg mogelijk na de honing oogst toegepast: van half juli tot half augustus. De afmakers worden ingezet van november t/m januari als de volken vrij zijn van gesloten broed. Door de vroege

210

Einde juli: een effectieve mijtenbestrijding met mierenzuur is alleen mogelijk op uit de kluiten gewassen bijenvolken met een groot broednest (10 à 16 raten broed), die na de honingafname de kast uitpuilen. (Foto's: Peter Elshout)

inzet van een starter zullen de winterbijen met een beperkte hoeveelheid mijten opgroeien. Om de restmijten te doden wordt melkzuur of oxaalzuur gebruikt. Bovenstaande heeft betrekking op normale volken, die geschikt zijn om ingewinterd te worden. Indien het gaat om (kunst)zwermen en volken zonder gesloten broed zijn de afmakers melk - en oxaalzuur bijna volmaakte mijtendoders. Deze zich nog ontwikkelende jonge volken moeten later in de winterzit nogmaals met een van deze zuren nabehandeld worden. Het bestrijden van mijten is een gevecht waarbij inzicht en een vooraf opgezette strategie noodzaak zijn.

Het gebruik van etherische oliën als starter

Om winterbijen onaangetast de winter in te laten gaan zal de eerste mijtenbestrijding op z'n laatst rond half augustus moeten starten. Mocht de zomerdracht (linde) eerder beëindigd zijn en is de honing voldoende verzegeld, dan is het raadzaam de honing zo snel mogelijk te oogsten en direct te starten met de mijtenbestrijding. Uitstellen om welke reden dan ook, kan fataal zijn. Dat hebben inmiddels teveel imkers moeten ervaren. Imkers die geen gebruik maken van late drachten kunnen mierenzuur of etherische oliën direct na de honingoogst inzetten. Thymol is er in de vorm van kristallen, of is verwerkt in een drager, in de vorm van Thymovar, Api Life Var, Thymix, Varrobin en Apiguard. Andere etherische oliën als Pichtin, dat uit 90% dennennaaldolie bestaat, en wintergroenolie (*Hedera helix*) zijn bruikbare alternatieven bij een lage besmetting. Voor een optimale werking van alle etherische oliën is het noodzakelijk dat deze ongeremd kunnen uitdampen. Zorg er dan ook voor dat de tabletten/dragers van deze oliën niet aan de bovenzijde worden afgedekt door pvc folie of een dekplank. Zorg ook voor goed sluitende kasten, een gesloten varroabodem en een maximale bezetting van bijen. Behandel alle volken op een stand gelijktijdig. Ook bijen hebben een gruwelijke hekel aan deze penetrant geurende stoffen. Zij zullen anders hun woning verlaten om bij een volk dat niet zo stinkt in te trekken. Lees vooraf de gebruiksaanwijzing van de producten op basis van etherische oliën of bestudeer de hieraan gewijde artikelen in BIJEN 11(9): 231-233 en BIJEN 11(11): 312-313 (2002). Imkers die gebruik maken van late drachten zoals struikheide (*Calluna vulgaris*), lamsoor (*Aster tripolium*) e.d zullen vóór deze dracht een mijtenbestrijding moeten uitvoeren! Gezien de beperkte tijd tussen bv. linde en de nieuwe dracht, kan dit niet met etherische oliën. Hier komt alleen een behandeling met mierenzuur in aanmerking (10 á 14 dagen met de Nassenheiderverdamper).

De keuze bepaalt mede het resultaat

Van alle verdampingstoestellen die er bestaan is de Nassenheiderverdamper (NH) enig in zijn soort. De verdamping wordt hier namelijk door de warmte van het broednest bewerkstelligd. Per broedbak is één verdamper nodig. Een volk op twee bakken, in koudebouwopstelling, heeft twee verdamper nodig die beide in de bovenbak, aan weerszijde van het broednest geplaatst worden. Verdamper en broed moeten altijd door minimaal een half voerraam gescheiden worden. Wordt de verdamper direct naast of midden tussen broed geplaatst, dan zal al het aangrenzende broed sterven. De NH verdamper kan direct na de honingafname, voor het inwinteren geplaatst worden. Bij alle andere verdamper, die allemaal op het volk worden geplaatst, zal eerst ingewinterd moeten worden om de noodzakelijke afstand tot het aanwezige broednest te bewerkstelligen. Dit geldt ook voor de variant van de NH verdamper met afdruplont die op de toplatten van de bovenbak wordt geplaatst. In deze opstelling zijn de resultaten net als bij alle andere verdamper onbetrouwbaar en zeer wisselend. Zorg voor goed passende/sluitende kasten, maar laat de vliegspleet volledig open.

211

Nassenheider mierenzuurverdampert

Mierenzuur (MZ), indien op het juiste moment en onder de juiste omstandigheden toegepast, is een voortreffelijk allround varroabestrijdingsmiddel. Plaats de verdamper op een verhoging van multiplex (zie foto). Dit voorkomt onnodig bouwen van de bijen boven de verdamper. MZ-damp is zwaarder dan lucht. De vliegspleet moet volledig geopend zijn. Sluit de varroabodem. Voorkom weglekken van de dampen bij slecht passende kastonderdelen (bv. randen). De verdamper worden met minstens 120 ml 60% MZ gevuld en geplaatst in de bovenbak. De volken moeten sterk zijn, alle raten bezetten en een groot broednest hebben. Als het broednest in de onderbak breder is dan in de bovenbak, zal de plaats van de verdamper hierop moeten worden aangepast. Dit voorkomt broedsterfte. De MZ-dampen doden ook de mijten in het broed. Gebruik voor de éérste behandeling (einde juli – begin augustus) het kleine lont en controleer zonodig de verdamping na 48 uur. Deze mag variëren tussen de 10 en 20 ml per verdamper per 24 uur. Ga tijdens de behandeling door met inwinteren. *Haal na 10 á 14 dagen de verdamper eruit, schuif de raten tot een geheel en vul de lege ruimte aan weerszijde op met een vulblok.* Giet mogelijke MZ-restanten terug in de daarvoor bestemde kan. Ga verder met inwinteren. Pas over een maand,

einde september, het liefst bij goed weer, volgt de tweede behandeling. De tussenliggende maand is nodig om veel gezonde winterbijen te kweken. Wordt deze tijd te kort genomen dan zal dat de hoeveelheid winterbijen beperken en gaan deze volken te zwak de winter in. Tijdens het gebruik van MZ treedt er een beperkte tot volledige broedstop op. Daardoor wordt evenwel de kwaliteit en levensverwachting van de te vormen winterbijen verhoogd. Verhoudingsgewijs zullen meer zomerbijen een beperkte hoeveelheid winterbijen verzorgen. Laat, om deze broedstop kort te houden, de behandeling nooit langer dan 14 dagen duren. Controleer, vóór de tweede behandeling, einde september, in beide bakken de breedte van het broednest en plaats de verdampers als boven beschreven.

212

Vul de verdampers met 100 ml MZ en plaats het grootste lont. Een verdamping van 6 tot 10 ml per 24 uur per verdampers voldoet. Haal na 14 dagen de verdampers eruit en schuif de raten aan tot één geheel. Laat de ontstane ruimte van de ontbrekende kantramen open en haal de varroabodem eruit voor een optimale ventilatie. De volken gaan nu door een beter contact met de 'buitenwereld' sneller uit het broed. Geef zo nodig na een koude winterse periode van twee weken uit voorzorg nog een oxaalzuur- of melkzuurbehandeling. Mochten er na de laatste MZ behandeling om welke reden dan ook nog te veel mijten in de volken zijn, dan worden deze alsnog geëlimineerd. Adem nooit de MZ-dampen in, het schaadt de longen. Draag bij het werken met MZ altijd zuurbestendige handschoenen, een bril en een imkerskiel. Er moet een emmer water klaar staan om

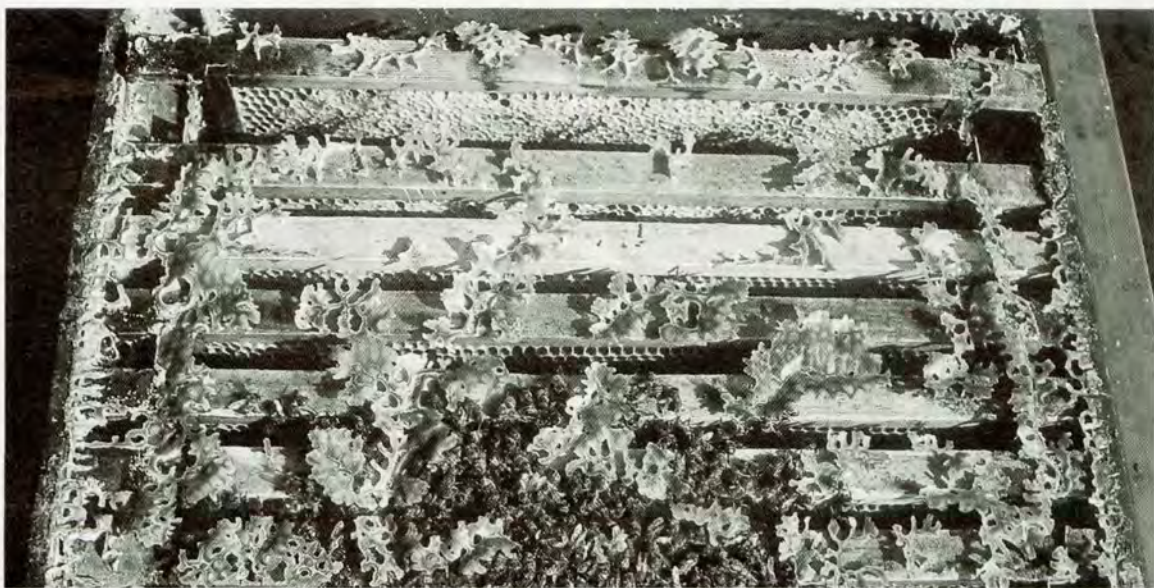
mogelijke zuurspatten direct weg te spoelen. Pas MZ nooit toe op zwermen en broedloze volken. De bijen zullen door het ontbreken van een broednest de kast uittrekken. Gebruik MZ nooit in het vroege voorjaar tijdens de moeilijkste ontwikkelingsfase van de volken. Door de zuurdampen treedt nl. een broedstop op.

De afmakers

Melkzuur

Melkzuur wordt in een 15 á 16 % concentratie, handwarm, op volken zonder gesloten broed toegepast. Deze ook voor mensen ongevaarlijke concentratie wordt met een fijn nevelende bloemenspuit op de bijen aangebracht. Voor een goed met bijen bezet raam zijn 5 á 8 ml nodig. Om een indruk te krijgen van deze hoeveelheid, knijpt men zo vaak de bedieningshendel in tot een injectiespuit van 15 ml tot 5 ml gevuld is. Het gaat erom dat de bijen licht bevochtigd worden. Benevel geen open broed, dit is niet bestand tegen dit zuur.

Voor een goede mijtendoding, tot 97%, zijn twee behandelingen met tussenpozen van een week nodig. Melkzuur kan vanaf 5°C toegepast worden. Om verlies van koninginnen te voorkomen is het raadzaam deze tijdens de behandeling even in een kluisje in uw broekzak te parkeren. Voor de juiste concentratie worden vier delen gedemineraliseerd water (accu-water) aan één deel 80% melkzuur toegevoegd. Draag uit voorzorg toch plastic handschoenen en een bril.

Tussen de raten de resten van een bijenvolk. De hongerdood gestorven op enige centimeters afstand van een overvloed aan voer.

Oxaalzuur

Men kent momenteel drie manieren om dit zuur effectief te gebruiken. Een mogelijk vierde toepassing is nog in een proefstadium.

Behandel de bijen, in geval 1 en 2 alleen, als er de dag na de behandeling temperaturen van meer dan 9°C worden verwacht. De bijen moeten de zuurresten via hun ontlasting kwijt kunnen raken.

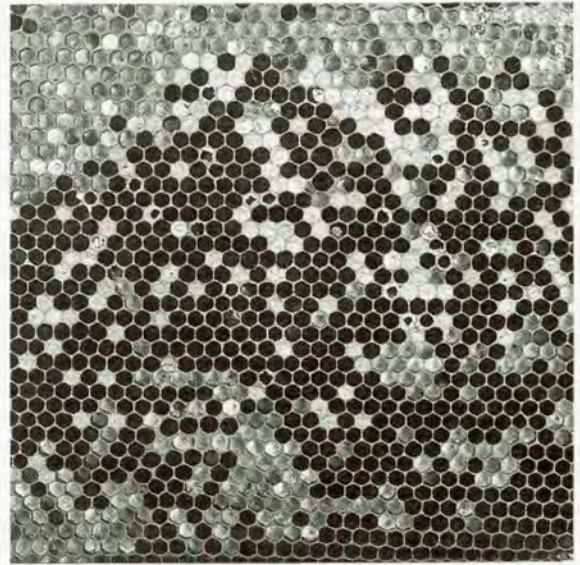
1. Het met een bloemenspuit vernevelen van een 3% oplossing. Deze éénmalige toepassing, met een mijten-doding tot 98%, is voor de bijen weinig belastend maar kan de gezondheid van de imker schaden indien deze niet goed is beschermd. De totale huid, de ogen en de ademhalingswegen moeten beschermd worden. De behandeling is verder gelijk aan die van melkzuur. Per met bijen bezet raam zijn 3 á 4 ml nodig. Werk bij temperaturen tussen de 5 en 10°C.

2. Een voor de imker nagenoeg ongevaarlijke methode is de druppelmethode met een 3,2% oxaalzuur-oplossing. Laat het riskante werk, 3,5 gram oxaalzuurdihydraat toevoegen aan 1 liter suiker- demiwater (1:1) aan een apotheker of geoefend laborant over. Druppel, bij een buitentemperatuur tussen de 5 en 10°C, de oplossing op de bijentros. Verdeel de vooraf handwarm gemaakte oplossing tussen de bijen in de bovenbak en onderbak. Gebruik voor een sterk volk 50 ml, voor een middel sterk volk 40 ml en voor een matig volk 30 ml. Een mijtendoding van 98% is haalbaar. Deze behandeling mag maar éénmaal toegepast worden, omdat de bijen i.v.m. stofwisselingsproblemen een tweede behandeling mogelijk niet zullen overleven. Goede alternatieven zijn de uit Oostenrijk afkomstige, gebruiksklare producten BienenWohl en ApiOxal, beide op basis van oxaalzuur met enkele andere ingrediënten.

(Kunst)zwermen kunnen ook zo ontmijs worden. Bedruppel deze zwermen direct in de schepkorf. Gebruik 20 ml per kg bijen en plaats de zwerm in een koude kelder bij een temperatuur van 10 á 12°C. Bij hogere temperaturen ontstaat er paniek waarbij de bijen warm zullen lopen.

Voorkom huidcontact, draag zuurbestendige handschoenen!

3. Het verdampen van oxaalzuurdihydraat onder of boven een bijenvolk zonder geslotenbroed is een uiterst effectieve methode (tot 98%). Meerdere behandelingen, met tussenpozen van een week worden goed verdragen. Deze methode kan bij 2 tot 16°C toegepast worden. Bij een behandeling van onder moet de bijenkast nog een tiental minuten goed

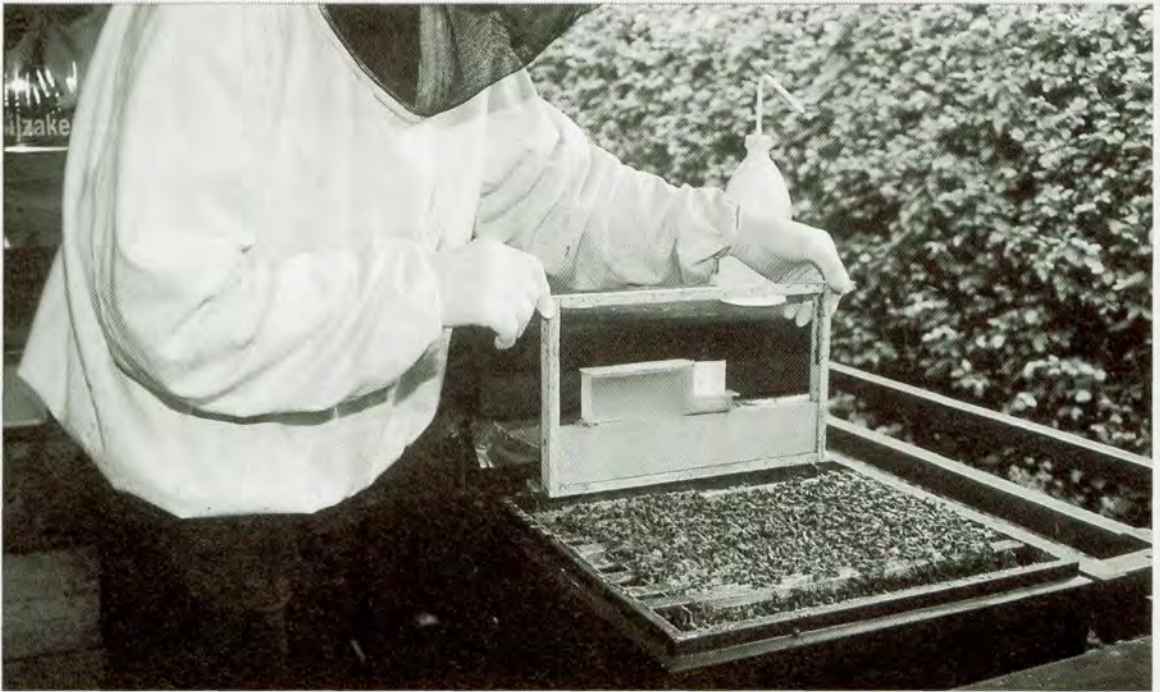

Voer en een nog verse stuifmeelkraag om de resten van een broednest zijn de enige tekenen van een bijenvolk. De inwoners, geïnfecteerd door mijten en secundaire infecties, hebben doodziek hun woning verlaten om buiten te sterven.

gesloten blijven. Bij een behandeling van boven blijft de vliedspleet geopend en is de bestrijding klaar als de dampen uit de vliedspleet komen. Per, met bijen bezette, broedbak wordt één gram van dit op poedersuiker lijkende zuur verdampt. Kant en klare tabletten van één gram per stuk zijn in de handel te koop. De imker moet voor zijn/haar veiligheid een ademmasker met P2 filter, een sluitende bril, sluitende werkkleding en zuurbestendige handschoenen dragen. De zuurdampen zijn nagenoeg reukloos, maar zijn door prikkeling van de ogen goed waarneembaar. Zorg voor schoon water om mogelijk contact met dit zuur overvloedig te kunnen wegwassen. Goede oxaalzuurverdamper zijn in verschillende uitvoeringen en prijsklassen in de handel (van €7,- tot €125,-).

De strategie van mijten bestrijden in het kort

Voor de mijtenbestrijding zijn verschillende strategieën succesvol, maar alleen dan als ze op het juiste moment en onder de juiste omstandigheden worden uitgevoerd. Bestrijd, indien meerdere bijenstanden dicht bij elkaar liggen, gelijktijdig en zo mogelijk met dezelfde middelen om vervliegen, roverij en herbesmetting te voorkomen. Start met de bestrijding zo vroeg mogelijk. Bij gebruik van etherische oliën is altijd een nabehandeling in een geslotenbroedloze periode met melkzuur of oxaalzuur noodzakelijk. Wordt de mijt bestreden met twee mierenzuurbehandelingen, dan kan bij twijfel deze behandeling met een melkzuur of oxaalzuur behandeling, in een geslotenbroedloze

Plaats de Nassenheiderverdamper (NH) op een verhoging. Dit bevordert de toepassing en voorkomt onnodig bouwen.

periode worden afgerond. Wordt een biotechnische methode toegepast: het snijden van darrenraat, arrestraammethode of vangraatmethode, dan zal deze altijd met een of meerdere boven omschreven behandelingen moeten worden afgesloten. Uiteraard geldt dit ook voor reeds eerder bestreden zwermen en nieuw gezette volken.

Wat te doen als het 5 voor twaalf is?

Als volken door een te hoge mijtenaantasting zelfs niet meer in staat zijn darrenraat uit te bouwen, zijn de mogelijkheden om te overleven uiterst beperkt. Veel bijen kunnen niet meer voldoen aan de aan hun leeftijd gebonden werkzaamheden. Restanten van volken kunnen in het vroege voorjaar alleen maar worden samengevoegd. Alle raten met gesloten broed kunnen ontmijs worden. Per 10 raten met gesloten broed, geplaatst in een goed gesloten broedbak, wordt 40 ml 60% mierenzuur verdampt. Het verdampingsobject bestaat uit vier bierviltjes die op de toplatten van de raten worden gelegd. Deze behandeling duurt 60 minuten en doodt nagenoeg alle in het broed verblijvende mijten. Gesloten broed tot negen dagen oud overleeft deze behandeling, ouder broed mogelijk niet (beproefd door de Ambrosiushoeve 1992-1994). Bijen en broed worden vervolgens zo krap mogelijk gehuisvest. Binnen negen dagen moeten de bijen met melkzuur of oxaalzuurdamp alsnog ontmijs worden. Oxaalzuurdamp heeft gezien de beperkte levensver-

wachting van deze overgebleven winterbijen de voorkeur boven de belastende oxaalzuurdruppelmethode. Als bijenvolken in de drachtijd tussen einde voorjaar en zomer zienderogen achteruit gaan en er veel mijten en misvormde bijen worden waargenomen, moet om erger te voorkomen, direct worden gehandeld. Plaats tussen de broedbakken en honingbak een bijenuitlaat. De volgende dag zullen alle bijen de honingbak verlaten hebben. Plaats nu, als boven beschreven, de mierenzuurverdamper, dek het broeddeel af met pvc folie en plaats daarop de bijenvrije, goed gesloten honingbak. Na tien dagen kunt u de verdamper verwijderen en de honingbak met inbreng van een moerrooster herplaatsen. Een mogelijke dracht is voorbijgegaan, maar een bruikbaar bijenvolk is gered en kan na een mogelijke honingogst met een nogmaals doorgevoerde mijtenbestrijding worden ingewinterd. Op deze manier heb ik met succes collega imkers geholpen, op het moment dat het bij hun volken 5 voor twaalf was.

Ik heb inmiddels zo'n tien jaar ervaring in het bestrijden van varroamijten met organische zuren. In die tijd heb ik nog nooit een volk door mijtenaantasting hoeven af te schrijven. Jaarlijks winter ik tussen de 25 en 30 volken in en oogst gemiddeld tussen de 35 en 55 kg honing per volk.

Met dank aan de Duitse wetenschappers Dr. Eva Rademacher, Dr. Gerhard Liebig, Dr. Schults, Dr. Otten e.a. bij wie ik de nodige cursussen heb gevolgd.

Risico bij import van bijenvolken en koninginnen

Help mee nieuwe bijenziekten te voorkomen!

In de internationale bijenbladen en onlangs ook in ons blad BIJEN wordt gewaarschuwd voor een nieuwe plaag met rampzalige gevolgen voor de bijenteelt. Het gaat hier om een kever, de kleine kastkever (*Aethina tumida* of small hive beetle). In BIJEN 12(5): 131-133 (2003) heeft u nog in detail over deze nieuwe plaag kunnen lezen. De kever heeft een verwoestende werking op het bijenbroed en op de honing in de raten. Ook voor hommeltjes is hij schadelijk. Oorspronkelijk afkomstig uit Zuid-Afrika heeft deze kever nu al voor grote schade gezorgd in de Verenigde Staten. Onlangs is hij ook aangetroffen in Australië en in Egypte. Bestrijding van de kever is tot nog toe vrijwel onmogelijk gebleken.

Ook zijn er berichten over het Kashmirvirus, eerder alleen voorkomend in Nieuw Zeeland, nu ook gevonden in bijenstanden in Duitsland (Hessen). Mogelijk is er verband met de import van bijenvolken uit Nieuw Zeeland in de afgelopen jaren.

Nu dit voorjaar buitengewone bijensterfte is opgetreden in het hele land is de kans groot dat imkers en groenten- en fruitteelaars deze verliezen trachten aan te vullen door import van bijenvolken, ook uit verre landen.

Op grond van deze gegevens heeft de Bedrijfsraad op 7 april 2003 namens alle georganiseerde imkers van Nederland een brief gestuurd aan de Minister van LNV, dr. C.P. Veerman met het verzoek de import van bijenvolken uit Zuid-Europa en uit landen buiten

Europa geheel te verbieden.

De Duitse imkers hebben dit probleem al aanhangig gemaakt op Europees niveau in Brussel bij COPA en COGECA. Al eerder werd in Engeland een importverbod van kracht. Dit voorjaar gebeurde dit ook in Frankrijk. Waar blijven de Nederlandse maatregelen?

In afwachting van wettelijke verboden wil de Bedrijfsraad een *dringend beroep* doen op de Nederlandse imkers:

Voorkom import van nieuwe ziekten en plagen. Importeer geen bijenvolken of koninginnen. Zelfs niet met een gezondheidsverklaring.

Een gezondheidsverklaring is niet wat het lijkt te zijn.

Er wordt voor het afgeven van een verklaring vrijwel uitsluitend gelet op afwezigheid van de ziekteverschijnselen van Amerikaans vuilbroed (AVB) en niet op andere of nieuwe ziekten en plagen.

Wees voorzichtig en help mee, zodat deze nieuwe dreiging geen werkelijkheid wordt.

Namens de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij,
Dr. F. Heessen, Voorzitter Bond van Imkers LLTB

Bij gepraat (18)

E. Blankert, voorzitter

Tijdens het schrijven van deze bijdrage is het nieuwe kabinet Balkenende 2 beëdigd en zijn de plannen voor de toekomst bekend gemaakt. Ook hangt het meiartikel van H. v.d. Scheer met de titel 'De nationale overheid subsidieert steeds minder' nog in het hoofd. Daar waar de overheid een voorwaardenscheppende, uitvoerende, onderzoekende, controlerende en faciliterende taak had, is deze onder invloed van deregulering en veranderde belangen overgegaan in een lokettenorganisatie waarbij aansluiting kan worden verkregen wanneer men zich aanmeldt (bijvoorbeeld het groenloket, zie meinummer). We kunnen derhalve omzien en kijken wat we allemaal missen, of vooruitkijken en zien hoe we gezamenlijk onze doelstellingen kunnen bereiken. De steeds opduikende gedachte dat dit met betaalde krachten of met één bijenorganisatie het beste zou kunnen, is historisch en bij de landbouworganisaties niet bewezen gebleken. Een gezonde samenwerking in werkgroepen/commissies met dualistische maar op samenwerking gerichte imkerorganisaties houdt elkaar scherp voor de doelgroepen waarvoor wij staan: de hobby-imker, de specialisten en de bestuiving-imkers al dan niet beroepsmatig. Bijenhouders zijn over het algemeen individualisten die zich niet op één 'bijensoort/organisatie' willen richten. Waarom dit dan dwangmatig als een allesoverheersend geloof aan een ander opleggen?

Daar waar de samenwerking is gezocht zijn mooie dingen tot stand gekomen! Ik heb hierover al vele malen met voorbeelden geschreven en wil weer eens de oproep doen niet naar elkaar te wijzen of uit eigen belang te handelen maar de handen ineen te slaan en in eigen organisatie of gezamenlijk in werkgroepen met de deelnemende andere organisaties het belang van de imkerij uit te dragen en zich hiervoor in te zetten. Met de inzet en de betrokkenheid van allen is de Nederlandse imkerij tot veel in staat.

- Met de afdeling Imkervereniging Oost-Betuwe zijn wij op 17 mei 2003 naar Imkerij Immenhof in Heumen bij Gonnie en Marcel Hallmans geweest. In ons 40-jarig jubileumjaar in 1987 (oprichting 12 december 1947) verzorgde Marcel onze eerste honingkeuring. Door de hieruit ontstane vriendschap heb ik dit hard werkende gezin kunnen volgen en het is fabelachtig wat hier in Heumen is ontstaan. Elke afdeling zou ik dan ook willen oproepen een bezoek aan dit kennis- en informatiecentrum te brengen. De professionele aanpak van hem en zijn vrouw verdient uw aandacht en is van een grote waarde voor de uitstraling van het imkervak (zie ook advertenties achter in blad BIJEN).

- Op 26 mei jl. controleerde J. Beekman en ondergetekende de boekhouding 2002 van blad BIJEN in Tilburg. De heren M. van Iersel en C. Roelen wil ik bedanken voor

de correcte wijze waarop zij dit vele werk weer hebben verzet.

Langs deze weg wil ik dhr. Christ Smeekens van PPO-Bijen nogmaals feliciteren met zijn 25-jarig jubileum dat hij op 27 juni in Hilvarenbeek heeft gevierd. Regelmatig treffen wij artikelen van zijn hand in het blad BIJEN aan, ontmoeten wij hem bij bestuurdersoverleg als adviseur en in het land als spreker. Deze belasting naast zijn reguliere werk draagt hij met een opgewekt gezicht, waarvoor een dankwoord op zijn plaats is.

- De secretarissen van de afdelingen zou ik willen aansporen om een belronde langs de leden te doen met betrekking tot ons uitstapje naar Blaricum en Utrecht op 6 september (zie ook het meinummer).

Vergadering Hoofdbestuur/ groepen VBBN zaterdag 3 mei 2003

Rob Nijman, secretaris VBBN

Enkele punten die in deze vergadering zijn besproken volgen hier.

Bijenmarkten

De afdeling handel van de VBBN heeft de afgelopen jaren het beleid ten aanzien van het bezoek aan markten moeten bijstellen. De niet rendabele markten zijn om economische redenen afgestoten. Om toch de aanwezigheid van de VBBN op deze markten mogelijk te maken zal een aanhangwagen beschikbaar komen voor subverenigingen. De inhoud van deze aanhangwagen vormt het assortiment producten welke op de markt verkocht kunnen worden. Het plan zal verder worden uitgewerkt. Punten uit deze vergadering worden meegenomen. Naar verwachting is de kar per 2004 beschikbaar.

Stuifmeelanalyse

PPO-Bijen doet geen analyse meer voor de imker van stuifmeel in de honing. Deze stuifmeelanalyse werd wel uitgevoerd toen het nog Ambrosiushoeve was. Door de VBBN wordt de mogelijkheid onderzocht deze analyse voor haar leden weer mogelijk te maken. Dit wordt t.z.t. in het blad BIJEN gepubliceerd

Kadercursus

Komend najaar gaat de eerste cursus van start. De eerste cursus wordt gehouden in het Bijenhuis te Wageningen. Het doel van de cursus is toerusting bieden aan (aspirant)bestuursleden. Onderwerpen die worden behandeld hebben te maken met vergadertechniek, juridische aspecten van een vereniging, het maken van een activiteitenplan en meer onderwerpen.

Uit de groepen

Elke vertegenwoordiger uit de groep meldt activiteiten.

Zo hebben diverse vertegenwoordigers weer nieuwe ideeën kunnen opdoen voor hun groepsactiviteiten. Een belangrijke activiteit blijft het organiseren en coördineren van beginnerscursussen. De cursus is een belangrijk hulpmiddel bij het werven van nieuwe imkers en dus leden.

Algemene Ledenvergadering

Traditiegetrouw wordt op deze vergadering teruggekeken naar de Algemene Leden Vergadering van 29 maart jl. Opgemerkt wordt dat het een rustige vergadering was. Een compliment gaat naar de sprekers van het middagedeelte.

Zwermen

Ter bespreking ligt er een brief van een van de leden om te komen tot een landelijke richtlijn m.b.t. het scheppen van zwermen. Het gaat om een vergoeding per gereden kilometer en het weghalen van zwermen bijen, of wespen en hommels. De vergadering zal dit in de groepen bespreken. Omdat de meeste aangeven plaatselijk wel regels te hanteren voelt men zeker niet voor een landelijke regeling.

Hoewel een zwerm als onoplettendheid van de imker als negatief wordt bestempeld is de promotie van de bij wel weer een positieve kant van het zwermen. Bij het scheppen van de zwerm is er altijd wel bekijks en krijg je als imker veel vragen.

Uit het Hoofdbestuur

Vergadering 15 mei 2003

Rob Nijman, secretaris VBBN

Werkverslag

Op 12 april is Jos Plaizier aanwezig geweest bij de opening van LAGA. Het bijenpaviljoen was toen nog niet geheel klaar. Ook dit is inmiddels klaar voor de ontvangst van bezoekers.

PR-commissie

De PR-commissie doet haar verslag.

• Aandacht van de imkerij in het blad *Landleven*

Er komt een uitbreiding naar twee pagina's in dit blad. Deze pagina's zijn gevuld met informatie over de bijenteelt. In de komende nummers worden ook drachtplanten besproken. Heeft u als subvereniging een activiteit te melden, bij de redactiesecretaris van BIJEN, Marga Canters, kunt u dit melden.

• Stimulering jeugd voor imkerij

De commissie spreekt haar waardering uit voor de aanpak van de heer Polman. De commissie adviseert het HB via het blad BIJEN een oproep te plaatsen om een beeld te krijgen van jeugdopleidingen in ons land. Mogelijk kan uit dit overzicht een standaard worden gemaakt.

• Subvereniging Heerde

Veel waardering gaat uit naar het keurig verzorgde promotiebrochure voor de bijenhouderij uitgegeven door de subvereniging Heerde van de VBBN. Tijdens de gehouden vergadering HB-groepen heeft ieder een exemplaar ontvangen.

Bijengezondheidszorg

Bij dit onderwerp is lang stilgestaan. Met name de brief

aan minister Veerman van Landbouw Natuurbeheer en Visserij. Risico door import van honingbijen. Aangeven in de brief, de nieuwe bedreiging voor de honingbij 'de kleine kastkever'. De minister wordt dringend verzocht alles in het werk te stellen om te komen tot een importverbod van bijenvolken uit Zuid-Europa en van buiten Europa. Ook wordt verzocht dit strikt te controleren.

Dick Vanderinkfonds

Met elkaar is de tekst van de oproep en de voorwaarden vastgesteld waar imkers of groepen van imkers kunnen deelnemen aan het in de wacht slepen van de jaarlijkse prijs. De prijs is verbonden aan een activiteit ter simulering van de promotie bijenhouderij. U heeft hierover reeds kunnen lezen in BIJEN 12(6): ... (2003).

Beleidsplan

Na een aanzet voor het meerjaren beleidsplan komt nu ook het activiteitenplan voor het jaar 2004 in zicht. In deze vergadering zijn de eerste activiteit uit het beleidsplan 2003 (oude vorm) nagelopen op de stand van zaken.

Reorganisatie archief

Op het secretariaat van de VBBN wordt momenteel het archief gereorganiseerd. Ons archief van 1897 t/m 1976 is in het Rijksarchief Arnhem ondergebracht. Het archief vanaf 1976 staat op de zolder van het Bijenhuis. Daar de klimatologische omstandigheden bij het Rijksarchief optimaal zijn, heeft het bestuur besloten het archief van 1976 t/m 2000 ook in het Rijksarchief Arnhem onder te brengen. Bijgestaan door een vrijwilligster is Gerda Bogaards eind 2002 met het zoekwerk begonnen. Het archiefteam heeft inmiddels alle mappen geregistreerd en zal nu met het ordeningsplan beginnen. Mocht u interesse hebben eenmaal in de week het team bij te staan, dan bent u van harte welkom.

Oproep Deze oproep is aan alle imkers en subverenigingen gericht. In het kader van *stimulering jeugd voor imkerij* willen wij graag informatie over een jeugdcursus die u geeft. De PR-commissie van de VBBN wil met deze informatie een standaard maken voor een jeugdcursus. U kunt uw reactie sturen aan Secretariaat VBBN, t.a.v. Gerda Bogaards, Postbus 90, 6720 AB Bennekom. Hartelijk dank voor uw medewerking

Wie de jeugd heeft ...

Henk Zomerdijk, PR-commissie VBBN

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. De PR-commissie van de VBBN wil proberen de ledenwerving onder jongeren een impuls te geven. Bert Polman uit Doesburg heeft daartoe op onze laatste Algemene Ledenvergadering, gehouden op 29 maart jl. in Wageningen, al een zeer stimulerende en inspirerende voorzet gegeven met zijn lezing over de door hemzelf geïnitieerde cursus jeugd-imker. Zijn inleiding bracht de PR-commissie op het idee om te inventariseren waar en hoe jeugdopleidingen worden georganiseerd. Wanneer we een overzicht hebben van de cursussen voor jeugdigen kunnen we misschien tot een standaard komen die voor elke subvereniging beschikbaar gesteld kan worden. Overigens is de heer Polman ook bereid voor geïnteresseerden een spreekbeurt

te houden over de cursus jeugdinker in Doesburg. Zijn telefoonnummer is: 0313-47 29 97.

De PR-commissie roept elke subvereniging op jeugdopleidingen bij haar te melden: E-mail: VBBN@VBBN.nl of VBBN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, t.a.v. de PR-commissie.

Een oproep

Deze oproep wordt gedaan door de projectgroep **NoN-BIJÉén** en is bestemd voor de volgende categorieën imkers: professioneel ingestelde imkers, zoals bedrijfsimkers (minimaal 30 volken), bestuivingsimkers, koninginnen-telers en hobbyimkers.

De projectgroep NoN-BIJÉén is ingesteld door de VBBN groepen, Groningen, Drenthe en Overijssel-Oost. In de toekomst mogelijk aangevuld met de groep Friesland. Het doel van de projectgroep is het verbeteren van de bijenhouderij in Noord-Oost Nederland.

Wij doen een oproep aan genoemde doelgroep imkers uit de eerder genoemde groepen zich te melden voor deelname aan een activiteit. De werkgroep wil met een beperkt aantal imkers, maximaal 15, in een brainstormsessie inventariseren welke knelpunten er zijn binnen de imkerij in het noorden van het land. De brainstormsessie zal in het najaar 2003 plaatsvinden.

Heeft u interesse? Geef u dan op bij het secretariaat van de projectgroep NoN-BIJÉén onder vermelding tot welke categorie imkers u behoort.

Hans Hoogendoorn
Veelerveensesterweg 27
9566 PG Veelerveen
jpa.hoogendoorn@hccnet.nl

Wie betaalt het onderzoek door PPO-Bijen?

Henk van der Scheer, HB-lid

Het budget

Het meeste geld (in 2003 ongeveer €195.000,-) krijgt PPO-Bijen (voorheen Ambrosiushoeve) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (MLNV). Een deel van dat geld (€150.000,-) wordt ingezet voor onderzoek naar bevordering van de productie en afzet van honing. Daardoor draagt de Europese Gemeenschap (EG) een zelfde hoeveelheid geld bij, conform EG-verordening nr. 1221/97. Meer geld heeft de EG voor Nederland niet beschikbaar. Het Productschap Tuinbouw financiert eveneens een deel van het onderzoek; aan dat onderdeel draagt de EG ook wat bij evenals een hommelmbedrijf in Tilburg. In totaal gaat het om €90.000,-. Voorts komt er in toenemende mate geld binnen door opdrachten van de bestrijdingsmiddelen-industrie: in 2003 voorlopig ongeveer €150.000,-. Bij dat alles steekt de bijdrage van de georganiseerde imkerij (ongeveer €34.000,-) aan het onderzoek door PPO-Bijen wat mager af.

Aan de totale begroting van PPO-Bijen draagt de imkerij ongeveer 6% bij. Van direct belang voor de imkerij is daarentegen ruim 55%. We zitten dus steeds meer voor een dubbeltje op de eerste rang.

Van begeleidingscommissie naar klankbordgroep

MLNV heeft bij de verzelfstandiging van de Ambrosiushoeve een begeleidingscommissie ingesteld om de voortgang te bewaken van de projecten die MLNV financiert. Die commissie komt tweemaal per jaar bijeen. Indachtig de voorwaarden van de EG worden ook de Bedrijfsraad en het Productschap Tuinbouw voor de bijeenkomst uitgenodigd om mee te denken over de besteding van de MLNV/EG-gelden. Namens de Bedrijfsraad wonen dhr. Heessen, voorzitter van de LLTB, en ondergetekende die vergaderingen bij. Om de belangen van de bijenhouderij beter te kunnen behartigen, wordt voorafgaand aan elke bijeenkomst van de begeleidingscommissie, door drie vertegenwoordigers van de Bedrijfsraad vooroverleg gehouden met de onderzoekers van PPO-Bijen. Naast de twee genoemde heren schuift dan ook dhr. Van Houwelingen, voorzitter van de ANI. Alle aspecten/projecten van het onderzoek komen dan aan bod. De MLNV/EG-onderzoekprojecten waren tot eind 2002 gebundeld in het MLNV-programma 'duurzame bijenhouderij en bestuiving' en daar was één begeleidingscommissie voor in het leven geroepen. Dat is ondertussen veranderd, omdat MLNV in het totale land- en tuinbouwkundig onderzoek andere aandachtspunten belangrijker is gaan vinden en dus andere programma's heeft geformuleerd. Voor het onderzoek bij PPO-Bijen betekent dit, dat de projecten ingebracht zijn bij verschillende programma's met elk hun eigen begeleidingscommissie. Dat is onhandig voor een kleine onderzoekseenheid als PPO-Bijen. Reden voor de 'oude' begeleidingscommissie om vorig jaar bij MLNV aan te dringen op het formeren van een zogenaamde klankbordgroep die alle projecten van PPO-Bijen in totaal beoordeelt. MLNV heeft positief op dat verzoek gereageerd. De leden van de 'oude' begeleidingscommissie vormen nu die klankbordgroep.

Wat financieren wij?

MLNV vindt het maar niks om te moeten betalen voor bevordering van de productie en afzet van honing. Economisch bezien is bestuiving veel belangrijker en daarnaast wil MLNV graag onderzoek naar bestuiving in de natuur. Omdat ook wij wel voelen voor onderzoek naar bestuiving in de natuur (in relatie tot 'vermeende' concurrentie met wilde bijen), besteden wij sinds vorig jaar een deel van ons geld (ongeveer €20.000,-) daaraan. Het andere deel van ons geld (ongeveer €14.000,-) is de laatste drie jaar ingezet voor onderzoek naar stuifmeelvervangende middelen. Dat onderzoek wordt dit jaar afgesloten en daarover zal dan uiteraard in BIJEN worden gepubliceerd. Het geld wordt daarna bij het andere deel gevoegd ter financiering van het project bestuiving in de natuur.

Zonder onderzoek geen vooruitgang!

Onderzoek is een bezigheid voor de wat langere termijn. Je kunt niet jaarlijks van onderwerp veranderen. Wel zal er altijd tijd moeten worden vrijgemaakt voor plotseling

opdoemende problemen. Onderzoek levert altijd wat op, al is het soms wat anders dan verwacht. Reden om eens na te denken over de vraag wat wij eigenlijk voor het doen van onderzoek over hebben. Een volgende keer meer over het onderzoekprogramma bij PPO-Bijen.

Excursie LAGA

De VBBN groep Achterhoek organiseert een excursie naar de LAGA. Lossen en Gronau maken van de traditionele Landesgartenschau een boeiende gebeurtenis. De leden van de Stichting Bijen en Natuur zijn bereid gevonden om op 30 augustus mee te werken aan een speciaal programma voor imkers (o.a. lezing over het doppenproject in Twente). Vertrek om 09.30 uur, kosten €15,- p.p. (incl. entree en consumptie). Inl.: H. ter Wee, 0573-25 66 45, E-mail: henkterwee@daxis.nl
15 augustus is de uiterlijke aanmeldingsdatum.

Onderscheidingen VBBN

Marga Canters

In de eerste helft van dit jaar mochten weer diverse VBBN-leden een blijk van waardering ontvangen. Verenigingsspelden worden uitgereikt bij langdurig lidmaatschap: leden die 25 jaar lid zijn ontvangen een verzilverde speld, 40 jaar lidmaatschap betekent een vergulde speld.

Erespelden krijgen zij die een bestuursfunctie hebben uitgeoefend over een periode van 10 jaar (verzilverde) en 25 jaar (vergulde).

Een *ereschildje* wordt uitgereikt aan leden die 50 jaar lid zijn. Een *oorkonde* wordt uitgereikt aan leden die zich op een of andere wijze verdienstelijk hebben gemaakt voor de subvereniging, of die langer dan 60 jaar lid zijn.

Een *erekorfje* komt toe aan degenen die zich verdienstelijk hebben gemaakt op meer dan plaatselijk niveau.

Het Hoofdbestuur van de VBBN wil de leden die hiervoor in aanmerking kwamen nogmaals danken voor hun trouwe lidmaatschap en hun inzet voor de Vereniging.

De namen van ontvangers van een **erespeld** staan vet en die van ontvangers van een **EREKORFJE** staan vet én in hoofdletters gedrukt.

Almelo: J. Pape

Amstelland: J.M. HOOIJMAN, P.J. HOOIJMAN

Amsterdam: Sj. van de Berg, H. KOEL

Apeldoorn: W.G. Martens, C. Timmermans, K. Zwikker

Beemster: J. Tromp

Bennekom: J. de Nooij, A. Schippers

Dalfsen/Oudleusen: H.H. Hendriks

Eindhoven: J.A. van Heugten

Elspeet: W. van Bronswijk, D. van Duinen (tevens vergulde ver. speld)

Emmen: H. Pieters

Goeree-Overflakkee: C. Keur (schildje), E. van de Wende (schildje)

Haarlem: A. HAGEMAN

Heerde: P. Docter

Hengelo Gld.: H.W. Bergervoet

Den Helder: R. Dirks sr. (schildje)

Hoogeveen: H. Steenbergen

Leersum: mw. A. Wager-Fossen

Lunteren: G. Drost, H. Schut

Made: W. Butter, C.C. Meulemans, J. Verwater

Noord- en Zuid-Beveland: P.B.J. van den Dries

Oegstgeest: W. Nagtegaal, H.J. Penning, J.W.N.W. van de

Post, D.J. Tijssen, A.J.J. Verbaken

Ommen: H. van Dorsten, J. Kompagnie

Oostburg: mw. J. Risseeuw-De Roos

Oosterbeek/Renkum:

Oosterhesselen:

Texel: J. Stark (schildje)

Utrecht: E. Hoogendoorn, J. van de Waerd

Vaassen/Midden Veluwe:

Varsseveld: G.H. Wessels (schildje)

Veenendaal: H. Korving, K. Pieters

West-Friesland: A. van Eijk (oork.)

Wezep: J. van Dijk (schildje)

De Wijk: A. Muller (tevens verzilverde ver.speld)

Wolvega: A.J. Heida

Zelhem: J.G. Til

Open Dag Kreverhille

Carnicastation RKH Kreverhille, Langeweg 8 te Ossensisse, viert zijn 10-jarig bestaan met een Open Dag op zaterdag 30 augustus a.s. van 10.00-18.00 uur, met medewerking van diverse natuur- en milieuverenigingen. Inl.: Corneel Dewindt, 00-32-3-77 33 232, E-mail: Corneel.dewindt@nemec.be. Of A. Weemaes, 0114-31 68 98, E-mail: aweemaes@zeelandnet.nl.

Van de Bestuurstafel

J.W. van der Dussen

Het Bondsbestuur vergaderde op 16 april 2003, in het huis van de ZLTO te Tilburg en op 26 mei 2003, in het huis van de IMW te Breda.

Zoals u ziet wordt de 'Van de Bestuurstafel' nu geschreven door bovenstaande en niet meer door de voorzitter, J. Beekman. Ook nu worden er weer twee bestuursvergaderingen besproken maar wij zullen proberen om u na elke bestuursvergadering op de hoogte te brengen.

• Samenstelling Bestuur

Tijdens de vergadering werden de twee nieuwe bestuursleden Anton van Doren en Jack van der Dussen verwelkomt. Beiden werden gekozen op de jaarvergadering in

april 2003. Het bestuur nam afscheid van Jo Janssen als bestuurslid. Het bestuur is onmiddellijk begonnen met de onderlinge taakverdelingen en de meest belangrijke zijn dat Aat Rietveld benoemd werd tot vice-voorzitter en Anton van Doren werd benoemd tot penningmeester. Jasenka van Doren wordt voorzitter van de commissie studiedag. Zodra alle taken zijn verdeeld wordt dit ook op de website vermeld.

• BIJEN

Het blad zal in de oktoberpublicatie worden uitgegeven met acht kleurenpagina's en heeft als thema 'Professionele en semiprofessionele imkers'. Enkele imkers zullen worden benaderd om een bijdrage te leveren voor deze uitgave.

• Bijenproject Ghana

In het vorige verslag werd vermeld dat het Bondsbestuur een donatie van €250,- aan dit project had verstrekt. Het bestuur heeft over dit project in Dagbani een rapport ontvangen via Jo Janssen. In het kort weergegeven werden er 7 bijenhallen bezocht. Roverij door kevers, vliegen en bidsprinkhanen is normaal in bijenhallen met een groot aantal bijenvolken. Twee bijenhallen stonden dicht bij een moeras, er was dus voldoende water. Een zestal kasten had een grote honingooft.

Er waren bloemgevendende planten in overvloed die nectar en stuifmeel geven maar tijdens het heetst van de dag (10.00-14.00 uur) werden geen bijen waargenomen. De meeste bloemen werden vroeg in de morgen of laat in de avond bezocht. De Cashew, de 'Shea' boter en de Dawadawa planten zijn de belangrijkste nectarproducerende planten, die door de bijen bevrologen worden. Er werden ook problemen geconstateerd, zoals kapotte kasten door slecht vakmanschap en verkeerde maten. De meeste onervaren imkers en timmerlui denken dat het de vorm van de kast is, daarom letten zij niet op de juiste maten van de toplatten. Er werden ook aanbevelingen gemaakt zoals meer nieuwe bijenkasten en bijenhallen plaatsen, de mensen worden aangemoedigd om nectargevendende planten te planten en het spuiten met gif tot een minimum te beperken. Een donatie meer dan waard voor dit project.

• Bibliotheek

Het bestuur is toe aan het verdelen van de boeken uit de bibliotheek. Er zijn veel boeken verkocht. Leden, die niet in aanmerking zijn gekomen hebben inmiddels bericht ontvangen.

• Studiedag

De voorbereidingen door de studiedagcommissie zijn in een vergevorderd stadium. 8 November 2003 zal een zeer interessante dag worden met keuze uit vele mogelijkheden.

• Gezondheidszorg

De commissie gezondheidszorg zal op korte termijn de afgevaardigden van de verenigingen c.q. kringen uitnodigen voor onderricht van de ziektebestrijding.

• Werkgroep fusieonderzoek

Deze werkgroep zal worden geformeerd uit een afgevaardigde van de vijf kringen/regio's, zoals besloten tijdens de jaarvergadering van 2003. Deze werkgroep zal onder leiding staan van M. van Iersel. Inmiddels hebben zich vier kringen gemeld met een kandidaat.

Voor meer informatie over het bovenstaande kunt u contact opnemen met het secretariaat, 013-58 36 350 of via onze website www.bijenhouders-zlto.nl.

Op 26 mei is overleden ons lid de heer

BÉ ESHUIS

De heer Eshuis heeft nadat hij afstand had gedaan van zijn bijen nog enkele malen bijeenkomsten van de vereniging bezocht, maar door zijn ziekte ging dat op het laatst niet meer.

De heer Eshuis was een bekwaam imker, die bovendien veel voor onze vereniging heeft betekend, in het bijzonder in perioden dat het juist moeilijker ging. Zo is hij vele jaren achtereenvolgend het enige bestuurslid geweest van de afdeling Hattem, waardoor echter wel 10 tot 12 imkers op zijn hulp konden rekenen en hij zorg droeg voor de inning van de contributie en de verspreiding van de suiker.

Vele imkers heeft hij op weg geholpen, door het geven van een zwerm en door te helpen bij de eerste handelingen. Ook hielp hij collega imkers aan geschikte plekken om de bijen te plaatsen en assisteerde hij oudere imkers bij het nakijken van de volken. Tevens heeft hij veel aan voorlichting over bijen gedaan, onder andere aan scholieren.

Circa 14 jaar geleden besloot hij om contact te zoeken met de buurvereniging in Wezep. De fusie die daaruit ontstond heeft geleid tot een gezonde vereniging. Hoewel hij geen bestuursfunctie meer ambieerde, nam hij toch de handschoenen op toen er enkele jaren geleden onvoldoende bestuursleden te vinden waren. Ondertussen heeft hij zich nog met vele praktische zaken als de verwarming van ons clubgebouw, het maken van een berging alsook het ontvangen van gasten van het vakantiecentrum van het Rode Kruis te Wezep, bezig gehouden.

Kwaliteit en verantwoordelijkheid kenschetsen hem.

Als imker en als mens zullen wij hem missen. Zijn vrouw en kinderen en verdere familie wensen wij de kracht toe om dit verlies te dragen.

Bestuur en leden

VBBN subvereniging Wezep/Hattem